

DZIENNIK URZĘDOWY

KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO WILEŃSKIEGO

Wilno, dnia 1 września 1932 r.

Redakcja i Administracja:

Wilno, Wolana 10. Kuratorjum Okr. Szk. Wil. Konto P. K. O. Nr. 30.466

T R E Ś Ć :

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

Pozycja:	str.
98. Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. o okręgach szkolnych	262
99. Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. o częściowym wykonaniu ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa	263
100. Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. w sprawie zatwierdzania rozkładu zajęć w publicznych szkołach powszechnych	265
101. Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. o rocznych sprawozdaniach z organizacji prywatnych szkół powszechnych	266
102. Okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. w sprawie organizacji pracy w szkołach powszechnych	274
103. Okólnik Ministra W. R. i O. P. w sprawie programu nauki w oddziałach I, V i VI publicznych szkół powszechnych oraz w klasie II gimnazjów państwowych na rok szkolny 1932/33	275
104. Okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. o udziale lekarzy w taksach szkolnych	305
105. Okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. w sprawie używania pieczęci urzędowych	305
106. Okólnik Kuratora O. S. Wileńskiego w sprawie udzielania zezwoleń na wygłaszanie odczytów	306
107. Okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. w sprawie ochrony tępionych gatunków zwierząt	306
108. Organizacja szkół	307
109. Komunikaty	310
110. Odznaczenie	312
111. Konkurs	312

Część urzędowa.

98.

R O Z P O R Z A D Z E N I E

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 7 lipca 1932 r.

o okręgach szkolnych.

(Przedruk z Dz. U. R. P. z dnia 25.VII.1932 Nr. 63 p. 589).

Na podstawie art. 2 i 10 ustawy z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. U. R. P. Nr. 50, poz. 304) zarządzam, co następuje:

§ 1.

Dla celów administracyjnych w zakresie wychowania Państwo dzieli się na następujące okręgi szkolne:

1. Brzeski, złożony z obszarów objętych województwami poleskim i białostockim z wyłączeniem powiatów suwalskiego, augustowskiego, grodzieńskiego i wołkowyskiego,—z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Brześciu nad Bugiem,—
2. Krakowski, złożony z obszarów objętych województwami krakowskim i kieleckim, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Krakowie,—
3. Lubelski, złożony z obszarów objętych województwem lubelskim, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Lublinie,—
4. Lwowski, złożony z obszarów objętych województwami lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego we Lwowie,—
5. Poznański, złożony z obszarów objętych województwami poznańskim i pomorskim, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Poznaniu,—
6. Warszawski, złożony z obszarów objętych okręgiem m. st. Warszawy oraz województwami warszawskim i łódzkim, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Warszawie,—

7. Wileński, złożony z obszarów objętych województwami wileńskim i nowogródzkim oraz powiatami suwalskim, augustowskim, grodzieńskim i wołkowyskim województwa białostockiego, — z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Wilnie,—
8. Łucki, złożony z obszarów objętych województwem wołyńskim, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Łucku.

§ 2.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 1 września 1932 r.

Równocześnie tracą moc obowiązującą rozporządzenia, wydane w zakresie unormowanym niniejszym rozporządzeniem.

Minister
Wyznań Religijnych i Oświecenia
Publicznego
(—) *J. Jędrzejewicz*

99.

R O Z P O R Z A D Z E N I E

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 30 maja 1932 r.

**o częściowym wykonaniu ustawy z dnia 11 marca 1932 r.
o ustroju szkolnictwa.**

(Przedruk z Dz. U. R. P. z dn. 23-VI 1932 r. Nr. 51, poz. 485).

Na podstawie art. 7 ust. 3, art. 16 ust. 2, art. 54 ust. 2 i art. 56 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 389) zarządzam co następuje:

§ 1. Począwszy od dnia 1 stycznia 1933 roku zapisy do publicznych szkół powszechnych kończą się najpóźniej z dniem 31 maja każdego roku. Terminy rozpoczęcia zapisów ustala Kurator Okręgu Szkolnego.

§ 2. Przewidziany w artykule 6 siedmioletni obowiązek szkolny dla każdego dziecka stosowany będzie od dnia 1 lipca 1932 r.

§ 3. Postanowienie § 2 niniejszego rozporządzenia nie dotyczy w województwach: krakowskim, lwowskim, stanisławowskim i tarno-

polskim tych dzieci, które rozpoczęły najpóźniej w roku szkolnym 1931/32 wypełnianie obowiązku szkolnego, a w myśl postanowień ustawy z dnia 23 maja 1895 roku o zakładaniu i urządzaniu publicznych szkół ludowych i obowiązku posyłania do nich dzieci (Dz. u. kr. Nr. 57), zmienionej ustawą z dnia 20 stycznia 1904 roku (Dz. u. kr. Nr. 19) obowiązane były do sześcioletniego obowiązku szkolnego pod warunkiem przewidzianym w art. 31 ust. 1 tej ustawy.

§ 4. Postanowienie zawarte w ust. 1 artykułu 7 stosowane będzie od dnia 1 lipca 1932 r.

§ 5. Odrzucanie o rok rozpoczynania obowiązku szkolnego w wypadkach indywidualnych, przewidziane w ust. 3 artykułu 7, należy:

- a) do kompetencji kierownika publicznej szkoły powszechnej, o ile dotyczy dzieci opóźnionych w rozwoju fizycznym lub umysłowym;
- b) do kompetencji inspektora szkolnego, o ile dotyczy dzieci, które z powodu warunków komunikacyjnych mają utrudniony dostęp do publicznej szkoły powszechnej.

§ 6. Przyjmowanie dzieci, objętych ustępem 4 artykułu 7, należy do kompetencji inspektora szkolnego, który może za zezwoleniem Kuratora Okręgu Szkolnego upoważnić do tego kierowników publicznych szkół powszechnych.

Przyjęcie jednak dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy:

- a) nie przeszkodzi zapisaniu do szkoły żadnego dziecka w wieku obowiązku szkolnego, które przynależy do danego obwodu szkolnego, a nie spełnia obowiązku szkolnego w inny sposób oraz
- b) nie spowoduje nadmiernego przepełnienia izby szkolnej i przeciążenia nauczyciela.

§ 7. Od obowiązkowego kształcenia zwalnia się młodzież, dla której niema zorganizowanej ani szkoły kształcącej zawodowej, ani ogólnej, ani kursów kształcących, o ile młodzież ta nie jest objęta postanowieniami ustawy z dnia 2 lipca 1924 roku o ochronie pracy kobiet i młodocianych (Dz. U. R. P. Nr. 65, poz. 636), zmienionej ustawą z dnia 30 lipca 1925 roku (Dz. U. R. P. Nr. 86, poz. 591), ustawą z dnia 5 sierpnia 1926 roku (Dz. U. R. P. Nr. 93, poz. 538) i ustawą z dnia 7 listopada 1931 roku (Dz. U. R. P. Nr. 101, poz. 773), oraz postanowieniami rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 roku o prawie przemysłowem (Dz. U. R. P. Nr. 53, poz. 468), zmienionego ustawą z dnia 17 marca 1932 roku (Dz. U. R. P. Nr. 29, poz. 293).

§ 8. W istniejących w dniu 1 lipca 1932 roku na terenie województw: pomorskiego i poznańskiego publicznych szkołach wydziałowych wstrzymuje się przyjmowanie kandydatów do klasy pierwszej.

§ 9. W istniejących w dniu 1 lipca 1932 roku państwowych gimnazjach i progimnazjach wstrzymuje się przyjmowanie kandydatów do klasy pierwszej.

§ 10. Z dniem 31 sierpnia 1932 roku ulegają zamknięciu państwowe kursy nauczycielskie.

§ 11. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 1 lipca 1932 roku.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego
(—) *J. Jędrzejewicz*

100.

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 11 lipca 1932 r. Nr. IIP—5807/32

w sprawie zatwierdzania rozkładu zajęć w publicznych szkołach powszechnych.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dn. 30 lipca 1932 r. Nr. 5 poz. 53).

Na podstawie art. 1 ustawy z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. U. R. P. Nr. 50, poz. 304) zarządzam co następuje:

§ 1. Uchyła się rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 30 maja 1926 r. w sprawie zatwierdzania rozkładu zajęć w publicznych szkołach powszechnych (Dz. Urz. W. R. i O. P. Nr. 10, poz. 117).

§ 2. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:
(—) *J. Jędrzejewicz.*

R O Z P O R Z Ą D Z E N I E**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego**

z dnia 11 lipca 1932 r. Nr. II P-5805/32

**o rocznych sprawozdaniach
z organizacji prywatnych szkół powszechnych.**

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dn 30 lipca 1932 r. Nr. 5 poz. 52).

Na podstawie art. 1 i 13 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych (Dz. U. R. P. Nr. 33, poz. 343) zarządzam, co następuje:

§ 1. Kierownicy prywatnych szkół powszechnych obowiązani są przedkładać Kuratorom Okręgów Szkolnych za pośrednictwem właściwych Inspektorów Szkolnych corocznie najpóźniej do dnia 20 września sprawozdanie o liczbie i składzie uczącej się młodzieży w poszczególnych oddziałach (klasach, kompletach) z wyszczególnieniem wieku, wyznania i płci, o rozmieszczeniu oddziałów w lokalu szkoły, o ilości godzin nauki poszczególnych przedmiotów w każdym oddziale z wyszczególnieniem języka nauczania, o składzie grona nauczycielskiego oraz o podziale zajęć tygodniowym rozkładzie lekcyj.

Sprawozdanie powyższe według stanu z dnia 15 września składać należy w 1 egzemplarzu na formularzu, ogłoszonym jako załącznik do niniejszego rozporządzenia.

§ 2. Obowiązek składania sprawozdania wymienionego w § 1 dotyczy również innych szkół w stosunku do tych oddziałów, w których nauka udzielana jest w zakresie programu pierwszych 4-ch oddziałów publicznych szkół powszechnych, jak np. klas wstępnych i podwstępnych (klas przygotowawczych) prywatnych szkół średnich ogólnokształcących i t. p.

W wypadkach wątpliwych rozstrzyga Kurator Okręgu Szkolnego.

§ 3. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 1 września 1932 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego.

(—) J. Jędrzejewicz

Załącznik do Nr. II P-5805/32.

Sprawozdanie z organizacji ..... w ..... w roku szk. 193.../3

(wymienić rodzaj szkoły, Nr., imienia, miejscowość)

Język nauczania ..... Stopień organizacyjny szkoły .....

Tablica 1.

Ruch uczniów w r. 193...

1	Uczniów w końcu roku szkolnego 193.../3	
2	Ukończyło szkołę (najwyższy oddział) z wynikiem pomyślnym	
3	Promowano do wyższych oddziałów	
4	Pozostało na rok drugi w oddziałach dwuletnich i na rok drugi lub trzeci w oddziałach trzy-letnich	
5a	Niepromowano	
5b	W tej liczbie nieklasyfikowano	
6	Opuściło szkołę z różnych powodów do dn. 15.IX 193.... r. (bez uczniów w wierszu 2)	
7	Przybyło uczniów do szkoły do dnia 15.IX.193... r.	
8	Uczniów w r. szk. 193.../3 w/g stanu z dn. 15.IX 193.... r.	

Ojaśnienie:

Tablica 1 obejmuje wszystkich uczniów szkoły; jej wiersz 4 dotyczy uczniów oddziału III i IV w szkole 1-kl. i oddziału IV i V w szkole 2-kl. W wierszu 5a uwzględnić należy także i t. zw. nieklasyfikowanych.

W tablicy 2 zamieszcza się również wszystkich uczniów tej szkoły tak w wieku obowiązku szkolnego jak i poza tym wiekiem; w rubryce 1 wpisuje się wszystkie oddziały np. I, IIa, IIb i t. d., w rubryce 9 należy umieścić dzieci 6-letnie, w rubryce od 10—16 włącznie dzieci w wieku obowiązku szkolnego, w rubryce 17 dzieci, które wyszły już z wieku obowiązku szkolnego.

Tablica 4. Tygodniowy rozkład godzin lekcyjnych.

Oddziały																					
Przedmioty																					
Religja																					
Język polski . . .																					
Język																					
Język																					
Historja																					
Geografia																					
Nauka o przyrodzie																					
Rachunki z geometr.																					
Rysunek																					
Roboty ręczne . . .																					
Śpiew																					
Ćwiczenia cieleśne																					
.....																					
.....																					
Razem																					

Objaśnienie:

W tablicy 4. w nagłówku należy wpisać kolejno, poczynając od pierwszego, wszystkie oddziały zasadnicze i równoległe np. I, IIa, IIb i t. d.

Jeżeli oddziały są łączone, to połączone oddziały należy wypisać w rubrykach sąsiednich, choćby przez to nie można było zachować wspomnianej wyżej kolejności; dla zaznaczenia, że oddziały są połączone, czyli że nauka z temi oddziałami odbywa się w jednej izbie jednocześnie, niepodzielnie, należy przez obie (a w wypadkach łączenia trzech oddziałów, przez trzy) rubryki w nagłówku wypisać „niepodzielnie”. W rubrykach pionowych wypisujemy dla każdego oddziału z osobna liczbę godzin nauki każdego przedmiotu (głośnej i cichej razem, bez zaznaczenia podziału).

Jeżeli połączone oddziały uczą się jakiego przedmiotu wspólnie, a więc w/g jednego i tego samego programu, to dla zaznaczenia wspólnej nauki wpisujemy liczbę godzin nauki nie w każdej rubryce, lecz tylko raz dla obu (ew. trzech) oddziałów pośrodku (na linii oddzielającej rubryki lub przy trzech — w rubryce środkowej i nad cyfrą piszemy znak —).

Przy sumowaniu godzin nauki dla każdego oddziału—liczby nauki wspólnej (choć wypisane są tylko raz) liczymy oddzielnie dla każdego oddziału, a więc uwzględniamy dwukrotnie (ew. trzykrotnie). Dla uniknięcia nieporozumień zaznacza się, że otrzymane sumy w rubrykach pionowych dla każdego oddziału oznaczają liczby godzin nauki głośnej i cichej razem, jakie przeznacza się dla uczniów każdego oddziału. Liczby te jednocześnie będą oznaczać i liczbę godzin nauczania czyli liczbę godzin pracy nauczycielskiej tylko w tym wypadku, kiedy oddziały uczą się oddzielnie, natomiast przy nauczaniu w oddziałach połączonych liczba godzin pracy nauczycielskiej w obu (wzgl. trzech) połączonych oddziałach będzie równać się liczbie godzin nauki w oddziale wyższym.

O K Ó L N I K Nr. 116

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 12 lipca 1932 r. (HP—5806/32),

w sprawie organizacji pracy w szkołach powszechnych.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dn. 30 lipca 1932 r. Nr. 5 poz. 56).

W związku z rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 lipca 1932 r. Nr. II P.—5807/32 (Dz. U. Min. W. R. i O. P. Nr. 5, poz. 53), uchylającym rozporządzenie z dnia 30 maja 1926 r. (D. U. Min. W. R. i O. P. Nr. 10, poz. 117) w sprawie zatwierdzenia rozkładu zajęć w publicznych szkołach powszechnych, zarządzam co następuje:

1. Celem należytego zorganizowania nowego roku szkolnego kierownicy poszczególnych publicznych szkół powszechnych przedkładają corocznie Inspektorom Szkolnym projekty organizacji tych szkół na następny rok szkolny.

2. Projekty te zawierać winny przede wszystkim dane, odnoszące się do liczby dzieci w wieku obowiązku szkolnego w obwodzie szkoły i wnioski co do przypuszczalnej liczby i składu poszczególnych oddziałów pod względem wieku, wyznania, płci, przynależności do obwodu, co do rozmieszczenia oddziałów (klas, kompletów) w lokalu szkoły, ilości godzin nauki poszczególnych przedmiotów w każdym oddziale, składu grona nauczycielskiego i podziału zajęć między nauczycieli.

3. Kierownicy szkół przedstawiają swe projekty w 2 egzemplarzach Inspektorom Szkolnym w terminie do 20 kwietnia na formularzach, normowanych zarządzeniami Ministerstwa W. R. i O. P.

4. Inspektorowie Szkolni po zbadaniu nadesłanych projektów organizacji szkół oraz dokonaniu ewentualnych zmian i poprawek zatwierdzają projekty organizacji najdalej do dnia 1 sierpnia, poczem zwracają 1 egzemplarz zatwierdzonego formularza kierownikowi szkoły.

5. Na podstawie zatwierdzonego projektu organizacji oraz w związku z dokonanym w końcu roku szkolnego ruchem uczniów kierownicy szkół organizują nauczanie w szkołach i przesyłają Inspektorowi Szkolnemu sprawozdanie z organizacji szkoły według stanu w dniu 15 września w terminie do dnia 20 września na formularzach normowanych zarządzeniami Ministerstwa W. R. i O. P.

6. Inspektorowie Szkolni badają zgodność nadesłanych w 1 egzemplarzu sprawozdań z organizacji szkoły z zatwierdzonymi przez siebie projektami organizacji (pkt. 4), przyczem, w razie nieumotywowanej niezgodności lub błędu, polecają dokonanie odpowiednich zmian i poprawek, które kierownicy szkół wprowadzają w życie.

7. Z projektów organizacji (pkt. 3) Inspektorowie Szkolni sporządzają zestawienia powiatowe według zarządzeń Kuratorjum Okręgu Szkolnego i przesyłają je Kuratorjum do dnia 15 maja; zestawienia ze spra-

wozdań z organizacji szkół w powiecie (pkt. 6) sporządzają Inspektoriowie Szkolni według zarządzeń Kuratorjum i przesyłają je Kuratorjum do dnia 15 października.

8. Z zestawień powiatowych (pkt. 7) po ich zbadaniu i skorygowaniu sporządza Kuratorjum Okręgu Szkolnego zestawienie okręgowe. Zestawienie okręgowe z projektów organizacji przesyła Kuratorjum Ministerstwu do dnia 1 czerwca, zaś zestawienia ze sprawozdań z organizacji szkół w Okręgu do dnia 31 października.

9. W związku z rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 11 lipca 1932 r. Nr. II P.—5805/32 o rocznych sprawozdaniach z organizacji prywatnych szkół powszechnych (Dz. U. Min. W. R. i O. P. Nr. 5, poz. 52) Inspektorowi Szkolni badają na podstawie nadesłanych sprawozdań zgodność organizacji nauczania ze statutem lub warunkami koncesyjnymi danej szkoły, sporządzają zestawienia powiatowe i przesyłają je Kuratorjum, które z kolei zestawienie okręgowe przesyła Ministerstwu. Terminy są tu identyczne jak dla publicznych szkół powszechnych.

Podsekretarz Stanu
(—) *Kazimierz Pieracki*

O t r z y m u j ą :

Kuratorja Okręgów Szkolnych,
Śląski Urząd Wojew., Wydz. Ośw. Publ.,
Liceum Krzemienieckie.

103.

O K Ó L N I K Nr. 119

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 7 lipca 1932 r. (IPr—3075/32)

w sprawie programu nauki w oddziałach I, V i VI publicznych szkół powszechnych oraz w klasie II gimnazjów państwowych na rok szkolny 1932/33.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dn. 30 lipca 1932 r. Nr. 5 poz. 57).

Od dnia 1 września 1932 r. wprowadzam podany w instrukcji program nauki w oddziale I publicznych szkół powszechnych i zmiany w programach nauki w oddziale V i VI publicznych szkół powszechnych oraz w klasie II gimnazjów państwowych.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:
(—) *J. Jędrzejewicz*

Załącznik do okólnika Nr. 119, z dn. 7 lipca 1932 r. (I Pr—3075/32).

INSTRUKCJA,

dotycząca programu nauki w oddziale I publicznych szkół powszechnych i zmian w programach nauki w oddziale V i VI publicznych szkół powszechnych oraz w klasie II gimnazjów państwowych.

CZEŚĆ PIERWSZA.

PUBLICZNE SZKOŁY POWSZECHNE.

I. ODDZIAŁ I PUBLICZNYCH SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

PROGRAM NAUKI.

RELIGJA RZYMSKO-KATOLICKA.

2 godz. tygodniowo.

Obowiązuje dotychczasowy program, zamieszczony w wyd. z r. 1931 „Program Nauki w Publicznych szkołach Powszechnych”, na str. 3 i nast.

JĘZYK POLSKI.

7 godz. tygodniowo.

(pożądany podział na pół godziny).

A. Zakres materiału.

1. Ćwiczenia w mówieniu.

Pierwsze rozmowy nauczyciela z dziećmi, związane z ich wstąpieniem do szkoły (zachowanie się dzieci w budynku szkolnym, w klasie i w szatni, organizacja wspólnego życia, opartego na podziale pracy dzieci w zakresie opieki nad izbą szkolną, pomocami naukowymi i t. p.).

Wypowiadanie się dzieci przy zabawach, pracach ręcznych, rysowaniu, oglądaniu obrazków, przeżrocy, a także o tem, co widziały i słyszały poza szkołą, o zdarzeniach z ich życia, ich zajęciach i zabawach.

Rozmowy nauczyciela z dziećmi o przedmiotach i zjawiskach, interesujących dzieci, oparte na bezpośredniej obserwacji, ze szczególnem uwzględnieniem materiału z wycieczek.

Oglądanie obrazków i omawianie ich treści.

Opowiadanie i czytanie przez nauczyciela krótkich powiastek z życia dzieci, baśni fantastycznych, bajek, powiastek z życia zwierząt i roślin, oraz zadawanie zagadek.

Swobodne rozmowy dzieci między sobą i z nauczycielem w związku z czytaniem i opowiadaniem nauczyciela.

Pogadanki na tematy, zaczerpnięte z życia dziecka i jego najbliższego otoczenia, a mianowicie:

- a) narządy zmysłów, oraz przy wyjaśnianiu elementarnych wymagań higieny osobistej — budowa ciała dziecka;
- b) dom rodzinny dziecka (urządzenie i narzędzia pracy) oraz współudział dziecka w życiu i pracy jego rodziny;
- c) klasa i szkoła (urządzenia i pomoce szkolne), praca ludzi nad ładem i porządkiem w szkole, przy wyjaśnianiu elementarnych wymagań higieny szkolnej;
- d) godło państwa, portrety Prezydenta Rzeczypospolitej i Marszałka Piłsudskiego, sztandar szkoły, uroczystości organizowane przez szkołę, z najprzystępniejszymi wyjaśnieniami;
- e) dostępne obserwacji dziecka przejawy życia na drodze jego z domu do szkoły, w polu, w ogrodach, na placach i t. p., t. j. w tych miejscach, gdzie spędza czas poza szkołą i domem;
- f) spostrzeżenia dziecka, dotyczące typowych zjawisk atmosferycznych, oraz życia i budowy kilku zwierząt i roślin z jego najbliższego otoczenia, o ile możliwości poczynione przy hodowli roślin i zwierząt.

2. Nauka czytania i pisania.

Nauczyciel może wybrać jedną z dwóch, niżej podanych metod pracy: warjant pierwszy podaje tok pracy przy użyciu elementarza, jako punktu wyjścia przy pracy, warjant drugi — przy użyciu elementarza, jako książki do czytania, w toku nauki czytania i pisania.

Warjant pierwszy.

- a) Pogadanki na temat obrazka przy nowej literze;
- b) wyodrębnianie wyrazów i dźwięków;
- c) pisanie i czytanie podstawowych wyrazów;
- d) analiza słuchowa i wzrokowa opracowywanych wyrazów;
- e) skojarzenie litery z dźwiękiem;
- f) synteza podstawowych wyrazów;
- g) wyodrębnianie nowego dźwięku i litery w podstawowych wyrazach;
- h) układanie ustne i piśmienne łatwych i krótkich wyrazów z poznanych dźwięków i liter; łączenie poznanych wyrazów w krótkie i łatwe zdania;

- i) pisanie ze słuchu (za dyktandem) wyrazów i zdań, odczytywanie pisanych wyrazów i zdań;
- j) omawianie przeczytanej całości myślowej.

Warjant drugi.

- a) Obraz zdania krótkiego, składającego się najwyżej z trzech wyrazów, o treści związanej z życiem bieżącym dzieci. Odczytywanie i odwzorowywanie obrazu zdania;
- b) analiza zdania na wyrazy; odczytywanie i odwzorowywanie wyrazów;
- c) układanie nowych zdań przez zmianę jednego wyrazu w zdaniu poznanem lub rozszerzanie znanego zdania nowymi wyrazami;
- d) wyodrębnianie liter, powtarzających się w poznawanych wyrazach;
- e) skojarzenie dźwięków z wydzielanymi literami;
- f) analiza słuchowa i wzrokowa niektórych poznanych i przyswojonych wyrazów;
- g) tworzenie nowych wyrazów z poznanych dźwięków i liter;
- h) wprowadzenie elementarza i wyszukiwanie w nim znanych wyrazów i zdań, z ewentualnem uzupełnieniem znajomości liter; odczytywanie i pisanie;
- i) wyszukiwanie w elementarzu tekstów, nadających się do chwil, przeżywanych przez dzieci w klasie;
- k) przerabianie kolejne podług elementarza lub przy pomocy układanych tekstów na tablicy materiału trudniejszego, obejmującego dźwięki dwuznakowe, zmiękczenia i t. p.;
- l) w miarę wdrożenia do czytania przepisywanie z tablicy i książki pisanie za dyktandem przyswojonych zdań i wyrazów;
- m) samodzielne układanie przez dzieci zdań ze znanych wyrazów, a nawet wyrazów nowych, proponowanych przez klasę lub ucznia;
- n) wspólne układanie z dziećmi tekstu do odczytania z tablicy i przepisania do zeszytów.

3. W związku z mówieniem, czytaniem i pisanem.

- a) Ćwiczenia słuchowe, wzrokowe i ruchowe.
- b) Stopniowe i okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci: wprowadzanie nazw przedmiotów, ich zasadniczych barw i kształtów, oraz zasadniczych stosunków przestrzennych i czasowych, w związku z obserwacją i doświadczeniem dziecka.

- c) Stopniowe i *bardzo powolne* przyzwyczajanie dzieci do zastępowania wyrazów i zwrotów gwarowych odpowiednikami z języki warstw wykształconych.
- d) Praktyczne rozróżnianie i nazywanie zdania, wyrazu, imienia własnego, głoski, a gdzie tego wymaga metoda elementarza, także i zgłoski.
- e) Uczenie napamięć krótkich wierszyków o treści, związanej z tematami pracy szkolnej.
- f) Ilustrowanie treści opowiadań, wierszyków i obrazków ruchami i mimiką dzieci.
- g) Uczenie tekstów piosenek.
- h) Ulepianki, rysunki, wycinanki i t. p.

B. Wyniki.

- a) Umiejętność swobodnego wypowiedzania się na łatwe tematy w formie krótkich, ale samodzielnie zbudowanych zdań.
- b) Uzyskanie pewnej wprawy w jasnym formułowaniu pytań, skierowanych do nauczyciela i kolegów.
- c) Umiejętność powolnego ale wyraźnego czytania głośnego oraz czytania cichego łatwych tekstów z elementarza lub pisemek dla dzieci.
- d) Przyswojenie pisowni wyrazów, nie nasuwających ortograficznych wątpliwości.
- e) Wdrożenie do kształtnego i czytelnego pisma.
- f) Pamięciowe opanowanie kilku krótkich wierszyków.
- g) Umiejętność praktycznego rozróżniania zdania i wyrazu.

C. Wskazówki metodyczne.

1. Ćwiczenia w mówieniu.

- a) Punktem wyjścia do ćwiczeń w mówieniu winien być *przede wszystkim* materiał czerpany z przeżyć i spostrzeżeń dziecka, a więc dotyczący jego najbliższego otoczenia, a tylko z wolna i okolicznościowo nawiązywany do przedmiotów i ludzi z poza środowiska dziecka.
- b) Ćwiczenia słownikowe rozpoczynają się z chwilą wejścia dziecka do szkoły, wiążą się jednak w I-szym oddziale bardzo ściśle z t. zw. ćwiczeniem zmysłów. Przy oglądaniu więc przedmiotów z najbliższego otoczenia nauczyciel zwróci baczną uwagę, by dziecko z każdym nowo poznanym lub rozpoznanym przedmio-

tem wiązało właściwą nazwę i by umiało określić trafnie jego zasadnicze cechy. Opowiadanie najprostszych zdarzeń z życia codziennego winno nauczyć dziecko praktycznego rozróżniania stosunków czasowych, dzięki czemu wytworzy się intuicyjna wprawa w użyciu właściwych czasów i przysłówków czasowych. Wszystkie ćwiczenia tego rodzaju mają w pierwszym roku nauczania charakter przygodny, powodzenie zaś ich zależy przedewszystkiem od stopnia pogładowości. Trzeba więc starać się jaknajusilniej, aby *każdy przedmiot*, omawiany w szkole, znany był dziecku *bezpośrednio lub pośrednio* (z ilustracji), oraz by dzieci same odtwarzały jak najczęściej poznane przedmioty w postaci plastycznej lub graficznej.

(Ćwiczenia z zakresu orientacji przestrzennej—w programie arytmetyki).

- c) Przez język polski w oddziale I-szym winien przenikać do świadomości dziecka szereg elementów, jakie w latach następnych przenikną doń za pośrednictwem oddzielnych przedmiotów: nauki o przyrodzie, geografji, historii. Pewne, bardzo typowe i zasadnicze zjawiska z otaczającego dziecka świata przyrody winny znaleźć miejsce w doborze tematów pogadarek i czytanek z zakresu języka polskiego. Chodzi tu jednak tylko o *wprowadzenie dziecka* w świat otaczających je zjawisk i rzeczy.
- d) Treść czytanek i pogadarek winna, obok zainteresowania dziecka światem rzeczywistym, uwzględniać również charakterystyczne dla tej fazy rozwoju zainteresowanie dziecka *tematami iluzyjnymi* (bajki, baśnie) oraz zainteresowanie zabawowe. Należy również mieć na względzie specyficzny dla psychiki dziecka tej fazy rozwoju stosunek do „czasu”. Pojęcie to dopiero w latach późniejszych nabiera treści. Stąd w I-szym oddziale można wprowadzać tylko konkretne elementy wiedzy o przeszłości jak: przeszłość ludzi i rzeczy z otoczenia, (historja, lalki, zabawki, sukienki, zeszytu dziecka i t. p.).
- e) Należy silny nacisk położyć na wyzyskanie *wychowawczych wartości* pogadarek i czytanek, które, wolne od moralizatorstwa, winny przez sam dobór treści i odpowiednią metodę jej opracowania wpływać wydatnie na rozwój uczuciowego życia dziecka.

2. Nauka czytania i pisania.

Niezależnie od wybranej metody obowiązują nauczyciela zawsze przy **naucze** czytania i pisania pewne zasadnicze wskazania, a mianowicie:

- a) naukę czytania i pisania należy rozpoczynać wtedy, gdy się doprowadziło dzieci do odczucia potrzeby czytania i pisania, gdyż jest ona tylko jednym ze środków, zmierzających do kształcenia sił duchowych dziecka, a nie celem samym w sobie;
- b) materiał do czytania winien być zawsze starannie dobierany pod względem obrazów językowych i pozajęzykowych;

- c) obserwacja przedmiotu, rysunek, obrazek, jak również zdarzenia z życia bieżącego dzieci, winny stanowić naturalne wprowadzenie do czytanego tekstu;
- d) należy zawsze zwracać uwagę nie tylko na wyraźne czytanie tekstu, lecz również na to, czy dziecko rozumie to, co czyta;
- e) należy często stosować czytanie ciche;
- f) należy od pierwszej chwili domagać się poprawnej dykcji przy czytaniu głośnym;
- g) należy przestrzegać, aby dzieci przepisywały wyrazy jako całości;
- h) ćwiczenia w czytaniu i pisaniu należy ożywiać i urozmaicać, np. można pozostawić dzieciom wybór zdania z podanego tekstu, a następnie domagać się wyjaśnienia, dlaczego poszczególne dzieci dane zdania wybrały, lub zapytywać, które wyrazy uważają za trudne do odczytania lub napisania i dlaczego;
- i) pismo, którego używa się przy wprowadzaniu w czytanie i pisanie, winno być identyczne, a przynajmniej zbliżone do pisma, użytego w stosowanym na lekcjach elementarzu;
- j) stosowanie metod wyłącznie syntetycznych jest wykluczone;
- k) tok pracy, podany w obu warjantach programu nauki czytania i pisania, uwzględnia zarówno analizę, jak syntezę.

Warjant pierwszy:

przewiduje pewną kolejność wprowadzenia dźwięków i liter, a więc materiał, którym posługuje się nauczyciel, musi być bardzo ograniczony; przy każdej nowej literze należy dobrać materiał do czytania tak, aby znajdowały się w nim jedynie wyrazy, złożone z dźwięków i liter, które już przedtem zostały poznane;

zaleca dokonywanie doboru wyrazów, nie tylko ze względu na ich stronę graficzną, ale i na wywoływane przedstawienie (obraz pozajęzykowy), w związku z czym należy dobrać przede wszystkim rzeczowniki, następnie przymiotniki i czasowniki.

Warjant drugi:

zaleca, aby moment analizy zdania, a w szczególności wyrazu był samorzutny, przyczem nie wszystkie wyrazy, podawane w zdaniu na początku nauki, należy analizować, gdyż niektóre z nich mogą być ujmowane nadal jedynie jako obrazy językowe;

umożliwia dziecku wymawianie grupy wyrazów (zdanie), przyzwyczajając je do sposobu czytania osób dorosłych;

ułatwia zwiążanie nauczania z życiem bieżącym dziecka, jego przeżyciami i obserwacjami;

wprowadzając elementarz jako książkę do czytania, budzi trwałe zainteresowania treścią, w nim zawartą.

U w a g a: Należy pamiętać, że metoda, podana w warjancie pierwszym, jest oparta na wieloletniej praktyce i stąd *początkujący* nauczyciel ma przy jej stosowaniu większą pewność uniknięcia zasadniczych błędów, niż przy stosowaniu metody, podanej w warjancie drugim, która wymaga dużego doświadczenia i odpowiedniego przygotowania.

ARYTMETYKA Z GEOMETRJĄ.

3 godziny tygodniowo

(pożądany podział na pół godziny tygodniowo).

A. Zakres materiału.

1. Ćwiczenia orjentacyjne, dotyczące położenia i ruchu (ze zwróceniem uwagi na odpowiednie wystąpienie), np. wyżej — niżej, na prawo — lewo, nad tem — pod tem i t. p. Wyodrębnienie cech jakościowych (np. rozróżnianie i nazywanie barw). Wyodrębnienie cech ilościowych (np. porównywanie długości, porównywanie pojemności zapomocą przesypywania piasku i t. p.).
2. Porównywanie dwóch zbiorów zapomocą tworzenia par (po jednym przedmiocie z każdego z dwu zbiorów danych. Odwzorowanie danego zbioru przy pomocy liczmanów lub kresek. Uszeregowanie przedmiotów zbioru (np. nawlekanie na nitkę).
3. Liczenie przedmiotów i odliczanie żądanej ilości przedmiotów w zakresie do dziesięciu (z ewentualnem zastosowaniem figur liczbowych Borna lub Laya albo ruchowych ogniów jednostkowych A. M. Rusieckiego i ze zwróceniem uwagi na poprawne używanie form gramatycznych w liczebnikach). Stopniowe opracowanie dodawania i odejmowania liczb w zakresie do dziesięciu. Pisanie liczb do dziesięciu przy pomocy cyfr: znak równości, zapis dodawania i odejmowania; zero jako wynik odejmowania, np. $5 - 5 = 0$. Zastosowanie nabytych wiadomości do najelementarniejszych zagadnień. Dni tygodnia.
4. Specjalne opracowanie liczb pierwszej dziesiątki: rozkład każdej liczby na dwa składniki; dopełnianie danej liczby do 10.
5. Liczenie przedmiotów i odliczanie żądanej ilości przedmiotów w zakresie do dwudziestu. Pisanie liczb cyframi w zakresie do 20; opracowanie dodawania i odejmowania w tym zakresie (ze szczególnem zwróceniem uwagi na próg dziesiątkowy). Zastosowanie do zagadnień. Pieniądze (do 20 groszy).
6. Wprowadzenie mnożenia (z ograniczeniem do przypadków, kiedy mnożnik nie przekracza 5, a wynik mnożenia nie przekracza 20); zapis mnożenia (na pierwszym miejscu mnożnik, na drugim mnożna). Zastosowanie mnożenia do najelementarniejszych zagadnień.
7. Materiał nieobowiązkowy, który może być opracowany jedynie tam, gdzie będzie przez same dzieci narzucony: liczenie.

przedmiotów i odliczanie żądanej ilości przedmiotów w zakresie do stu; pisanie liczb cyframi w zakresie do 100; pieniądze w zakresie do złotego.

8. Mierzenie długości odcinków przy użyciu centymetra, jako jednostki miary i odmierzania żądanej długości (w zakresie do 20 cm. ewentualnie do 1 metra).

B. Wyniki.

W wyniku nauczania w oddziale I dzieci winny opanować przepisane w programie wiadomości o liczbach w zakresie do 20, a w szczególności winny pewnie i sprawnie wykonywać dodawanie, odejmowanie i prostsze przypadki mnożenia w tym zakresie. Poza tem dzieci powinny zdobyć umiejętność stosowania poznanych działań do najelementarniejszych zagadnień, wraz z zapisem wzorów, wyrażających zastosowane działania.

W zakresie wiadomości praktycznych dzieci winny wykazać umiejętność porównywania liczebności zbiorów, porównywanie długości i pojemności, a także elementarną znajomość mierzenia długości i obliczeń pieniężnych we wskazanym przez program zakresie.

C. Wskazówki metodyczne.

1. W początkowych tygodniach nauczania szkolnego odbywa się przygotowanie i stopniowe wdrażanie dzieci do systematycznej pracy szkolnej ¹⁾.

Ćwiczenia orjentacyjne, dotyczące położenia i ruchu, mają na celu dobieranie słów do gestu, który towarzyszy opisowi położenia przedmiotu względem dziecka (np. na prawo) lub względem innego przedmiotu (np. pod stołem), a także opisowi ruchu (np. naprzód).

Wyodrębnienie cech jakościowych (np. rozróżnianie i nazywanie barw) pociąga za sobą porównywanie stopnia natężenia danej cechy jakościowej (np. widniej—ciemniej, ciepłej—zimniej).

Wyodrębnienie cech ilościowych wymaga już wprowadzenia prymitywnych narzędzi do sprawdzenia, czy porównanie „na oko“ jest trafne, a nawet do rozstrzygnięcia sporu w przypadku, gdy zachodzi różnica zdań (np. porównywanie długości przy pomocy sznurka albo porównywanie pojemności przy pomocy piasku).

2. Ćwiczenia, dotyczące zbiorów jednakowych przedmiotów, mają na celu przygotowanie do procesu liczenia.

Na początku należy zająć się porównywaniem liczebności dwóch zbiorów (np. obsadek i stalówek), ale jeszcze bez liczenia, tylko przez wyczerpywanie zbiorów parami (po jednej obsadce i jednej stalówce).

¹⁾ Porównanie z programem języka polskiego.

Dalszym etapem będzie odwzorowanie przedmiotów zbioru przy pomocy liczmanów (np. kasztanów) oraz karbowanie przy pomocy kresek (każdemu przedmiotowi odpowiada kreska).

Dla porządku ustawią się liczmany lub kreski w jednym szeregu.

Wreszcie same przedmioty zbioru mogą być uszeregowane (np. naleknie paciorek na nitkę albo ustawianie krzesel jedno za drugim).

3. Na proces liczenia przedmiotów zbioru składają się dwie rzeczy: kolejne odkładanie przedmiotów i podawanie kolejnych liczebników — po jednym dla każdego przedmiotu.

Aby w procesie liczenia nie pominąć żadnego przedmiotu i żadnego nie powtórzyć, potrzebny jest ład, którego przygotowaniu służą ćwiczenia w odwzorowaniu i porządkowaniu zbiorów. Poza tem potrzebna jest znajomość liczebników.

Cała trudność procesu liczenia polega na tem, aby na kolejne przedmioty zbioru padały kolejne liczebniki. Sprawdzianem umiejętności liczenia jest pewne i poprawne wykonywanie zleceń: 1) policzyć dane przedmioty, 2) odliczyć żadaną ilość przedmiotów z danego zbioru. Np. policzyć zapalki w pudełku, wyjąć z pudełka siedem zapalek.

Odwrotnym do liczenia procesem jest skonkretyzowanie liczby przy pomocy zbioru. Często bardzo pomocne (jednak niekonieczne) jest przedstawianie liczby przy pomocy zbioru liczmanów w określonych ugrupowaniach, stanowiących pewien system; takie przedstawienia liczb nazywają się figurami liczbowymi.

Wprowadzenie figur liczbowych jest wtedy zalecone, gdy dzieci nie przynoszą do szkoły samorzutnego zapoznania się z liczbami pierwszej dziesiątki, wystarczającego do dodawania, odejmowania i porównywania liczb w zakresie do dziesięciu.

Wprowadzając figury liczbowe, należy dążyć do tego, by z nazwami kolejnych liczb kojarzyły się odpowiednie figury; dlatego należy trzymać się zawsze jednego i tego samego układu figur liczbowych: bądź dwójkowego układu Borna, bądź czwórkowego układu Laya, bądź też piętkowego układu Rusieckiego. Obok tego muszą jednak być stosowane ćwiczenia w liczeniu, dodawaniu i odejmowaniu konkretów w dowolnych ugrupowaniach; figury liczbowe w ustalonym układzie mają zastosowanie głównie wówczas, kiedy żadane przedstawienie liczby musi być odtworzone w wyobraźni lub kiedy liczebność zbioru musi być rozpoznawana „na rzut oka” — bez liczenia.

Należy położyć nacisk na poprawne używanie liczebników w rozmaitych zwrotach mowy (np. widzę dwóch panów, dwie panie i dwoje dzieci, mam dwóch braci, dwa psy i t. d.).

Stopniowe opracowanie dodawania i odejmowania w zakresie do dziesięciu można przeprowadzić jednym z dwóch sposobów: 1) najprzód opracować dodawanie i odejmowanie w zakresie do dwóch, potem do trzech, do czterech, do pięciu i t. d., albo 2) najprzód opracować wszystkie przypadki, w których dodaje się lub odejmuje się liczbę 1, potem

przypadki, w których dodaje się lub odejmuje się liczbę 2, liczbę 3, liczbę 4 i t. d.

Przy wprowadzaniu cyfr należy je podawać odrazu w normalnej postaci — bez próby układania z kresek. Symból liczby 10 należy podać bez analizowania roli zera.

W oddziale I nie należy ustalać sposobu odczytywania zapisów: wystarczy, by dzieci czytały zapisy w sposób gramatycznie poprawny i pokrywający się z treścią zapisu: np. znak „+“ może być odczytywany jako „dodać“, „doliczyć“, „dosunąć“ i t. d., podobnie znak „—“ może być czytany jako „odjąć“, „odliczyć“, „odrzuć“, „zabrać“ i t. d.

4. Należy zwrócić szczególną uwagę na specjalne opracowanie liczb pierwszej dziesiątki, a mianowicie: rozkładanie każdej liczby na dwa składniki i dopełnianie danej liczby do dziesiątki. Przy opracowaniu tego działu mogą być przydatne figury liczbowe.

5. W rozszerzeniu zakresu liczb do dwudziestu należy dobitnie wyodrębnić dziesiątkę jako grupę podstawową; w związku z tem ustala się, że np. dziesięć i dwa to jest dwanaście, — i odwrotnie: piętnaście to jest dziesięć i pięć. Ćwiczenia te służyć będą za przygotowanie do wprowadzenia zapisu liczb cyframi, np. 15. Idąc regresywnie poprzez 14, 13, 12 do 11, można wyjaśnić znaczenie jednej i drugiej jedynek w zapisie liczby 11, a cofając się dalej do 10, można wyjaśnić rolę zera; w końcu można rozważyć przejście od liczby 19 do liczby 20 jako wyodrębnienie drugiej dziesiątki.

W opracowaniu dodawania i odejmowania w zakresie do 20 należy zwrócić szczególną uwagę na przypadki przekroczenia progu dziesiątkowego.

W zakresie obliczeń pieniężnych winny być uwzględnione: zliczanie pieniędzy, płacenie żądanej kwoty i wydawanie reszty.

6. Dzieci naogół nie odczuwają potrzeby stosowania mnożenia i wolą posiłkować się dodawaniem jednakowych składników. Wykonanie mnożenia „dziewięć razy po dwa“ jest znacznie trudniejsze niż „dwa razy po dziewięć“, gdyż w pierwszym przykładzie jest dodawanie dziewięciu składników, a w drugim — tylko dwóch. Z tych względów należy ograniczyć mnożenie w oddziale I do tych przypadków, w których mnożnik nie przekracza liczby 5.

O przestawialności czynników nie można mówić w oddziale I, gdyż ta własność mnożenia jest dla dzieci na tym poziomie nieuchwytna.

Ustala się następujący porządek liczb w zapisie mnożenia: naprzód pisze się mnożnik, a potem mnożną, np. zapis $3 \cdot 5$ oznacza: trzy razy po pięć.

7. Rozszerzenie zakresu liczb do stu *nie należy* w oddziale I do programu obowiązującego. Raczej przeciwnie, — nauczyciel nie powinien wprowadzać tego działu w szkołach, w których rozwój umysłowy dzieci wymaga dłuższego zatrzymania się na liczbach w zakresie do dwu-

dziesiątu. Jeżeli natomiast dzieci same zaczną podawać w układanych przez nie zadaniach liczby większe od dwudziestu i wykonywać działania na pełnych dziesiątkach, to nauczyciel może pójść za pędem dzieci, nie zmuszając ich bez potrzeby do ciągłego obracania się w ograniczonym zakresie liczb.

8. Zaznajomienie dzieci z mierzeniem długości przy użyciu centymetra jako jednostki miary winno być oparte na konkretnych czynnościach. Prócz mierzenia długości należy uprawiać również ćwiczenie odwrotne: odmierzanie żądanej długości.

Zaleca się również przyzwyczajanie dzieci do oceniania danej długości i odmierzania żądanej długości „na oko”, z każdorazowym jednak sprawdzaniem.

RYSUNEK.

1 godzina tygodniowo.

(pożądany podział na pół godziny).

A. Zakres materiału.

1. Rysunek ilustrujący, oparty na przeżyciach dziecka w domu, w szkole i poza szkołą.
2. Rysunek ilustracyjny, w związku z innymi przedmiotami nauki szkolnej, z uwzględnieniem również tematów fantastycznych.
3. Rysowanie z pamięci łatwych przedmiotów.
4. Zaznajomienie dziecka z użyciem przyborów rysunkowych (papieru, ołówka, kredy, kredki, pendzla).

B. Wyniki.

Swobodne posługiwanie się przyborami rysunkowymi, wyrażanie rysunkiem różnic wielkości (mały, duży) i zauważonych, wyraźnych cech przedmiotu.

C. Wskazówki metodyczne.

Racjonalnie pojęta nauka rysunków musi być oparta na podstawach psychologicznych, decydujących o charakterze pracy rysunkowej dziecka. Początkowa nauka rysunku będzie miała charakter zabawowy, a jej rezultaty dostarczą spostrzegawczemu nauczycielowi wiele cennego materiału, ułatwiającego poznanie zainteresowań dzieci, zasobu i stopnia doskonałości rysunkowej schematów oraz opracowanie dalszego planu, rozwijającego sprawność rysunkową i malarską dziecka, zgodnie z naturalnym rozwojem jego uzdolnień plastycznych.

Życie dziecka i praca szkolna dostarczają wiele tematów rysunkowych, które muszą być tak uporządkowane, aby stopniowo wzbogacały

zasób schematów rysunkowych, doskonaliły je i przygotowywały do realizacji następnych.

Przy wyborze tematów rysunkowych należy wziąć pod uwagę: środowisko, z którego dzieci pochodzą (wieś, miasteczko, miasto), zainteresowania (wieś — przyroda, miasto — technika, środki lokomocji i t. d.), treść opowiadań lub przeżyć, odpowiadającej psychice dziecięcej (tematy wesołe, komiczne, barwne).

Na tym szczeblu winien dominować rysunek ilustracyjny o charakterze realnym lub fantastycznym. Tematami mogą być: 1) praca dziecka w domu, w gospodarstwie, w szkole, praca rodziców, gry i zabawy w szkole, zabawki dziecka, pierwszy śnieg, ślizgawka, św. Mikołaj, choinka szkolna, jasełka, zabawa kostjumowa, przedstawienia szkolne, święto wiosny, komiczne lub ciekawe zdarzenia z wycieczek szkolnych, co dzieci widziały w lesie, na łące, w mieście i t. p.; 2) ilustrowanie krótkich a ciekawych lub wesołych powiastek, wierszyków, bajek, legend, z zastosowaniem poznanych zwierząt i roślin oraz uwzględnieniem twórców fantazji dziecka („cudowny kwiat”, „zaczarowane drzewo”).

Przy wybitnej przewadze rysunku ilustracyjnego, należy również pomału i ostrożnie zaprawiać dzieci w granicach ich zamiłowań i upodobań do dokładniejszego rysowania z pamięci poszczególnych przedmiotów.

Ponieważ rysunek kolorowy daje dziecku najwięcej zadowolenia i radości, przeto największe zastosowanie w oddziale I-ym znajdują kredki, kreda kolorowa, farby, plastylina. Dzieci winny odróżniać używane barwy.

Nauczyciel podczas pracy dzieci winien zwracać uwagę przede wszystkim na prawidłową pozycję ciała przy pracy, na poprawne użycie materiałów i przyborów rysunkowych i na czystość w rysunkach.

Do celów rysunkowych w oddziale I-ym nadają się:

- a) oddzielne mniejsze i większe kartki taniego papieru rysunkowego (pakunkowego) barwy szarej lub popielatej (jasnej) o powierzchni niezbyt szorstkiej, b) ołówek grafitowy średniej twardości, c) kredki kolorowe, woskowe w drewnianej oprawie lub bez oprawy, d) kreda kolorowa, którą nauczyciel może sam przygotować, e) farby kryjące (tempera) lub akwarela, f) pendzle twarde lub miękkie.

Ze względów wychowawczych wskazane są okolicznościowe, kilkunastominutowe pogawędki z dziećmi o wynikach pracy, połączone z pokazem wszystkich prac dzieci danej klasy lub pracującej grupy. Pogadanki winny być tak przeprowadzone, aby stały się bodźcem do dalszych wysiłków a równocześnie doprowadziły do samodzielnego wykrycia rażących błędów.

Do poprawiania błędów w czasie pracy należy dziecko naprowadzać przez pewne objaśnienia lub okolicznościową obserwację rzeczywistej

formy. Nie krytyka lecz słowa zachęty, będą najwłaściwszą formą korekty rysunkowej.

Nauczyciel winien dbać o coraz poprawniejszą formę i technikę rysunkową, udzielając potrzebnych wyjaśnień lub wskazówek, demonstrując w miarę potrzeby użycie przyborów rysunkowych.

(Użycie gumy do wycierania nie jest wskazane).

ROBOTY RĘCZNE WRAZ Z ZAJĘCIAMI PRAKTYCZNYMI.

2 godziny tygodniowo.

A. Zakres materiału.

W związku z całokształtem pracy szkolnej lub potrzebami dziecka:

1. Wykonywanie łatwych zabawek i pomocy naukowych:
  - a) z papieru, bibułki, kartonu;
  - b) z szyszek, żołądzi, orzechów, kasztanów, łyżka kolorowego lub barwnej włóczki, plastyliny lub gliny, wiórek, skrawków tkaniny i t. p.;
  - c) z różnych pudełek, szpilek od nici, klocków i t. p.;
  - d) z wydmuszek, słomki, wiór kolorowych i cienkiej tekturki (różnego typu ozdoby choinkowe).
2. Wdrażanie dzieci do *samodzielnych* starań o czystość swego ciała i utrzymywanie w porządku ubrania i przedmiotów, używanych przy pracy i zabawie.
3. Wykonywanie prac zbiorowych: spełnianie drobnych i do *sił dziecka dostosowanych* czynności gospodarczych, związanych z utrzymywaniem izby szkolnej w stanie należytej schludności, opieką nad hodowanymi przez dzieci w szkole roślinami i zwierzętami i t. p.

B. Wyniki.

- a) Umiejętność wykonania z wyżej podanych materiałów łatwej zabawki lub potrzebnej dziecku pomocy naukowej i zaznajomienie się z użyciem nożyczek, noża i miarki centymetrowej.
- b) Nabycie przez dziecko życiowej zaradności i podstawy do trwałych przyzwyczajzeń w zakresie kultury życia codziennego.
- c) Zaprawianie dzieci do *stosowania* zdobytych usprawnień praktycznych w pracach grupowych na terenie szkoły.

C. Wskazówki metodyczne.

1. Wybór tematów do robót ręcznych i zajęć praktycznych winien być zawsze dokonywany w związku z potrzebami i zainteresowaniami dziecka, oraz całokształtem pracy szkolnej.

2. Cechy psychiki dziecka w tej fazie rozwoju nakazują wyzyskanie jego aktywności i ruchliwości. Zaczynać należy od zajęć o charakterze zabawowym i zwolna zmierzać do formy pracy systematycznej, przyczem z początku należy uwzględnić przedewszystkiem osobiste potrzeby dziecka i przedmioty jego osobistej własności. Dopiero po uprzednim przygotowaniu uczuciowego podłoża może przyjść kolej na zajęcia, mające na celu dobro innych osób (rodzice, rodzeństwo, koledzy i t. p.), i przedmioty, stanowiące własność społeczną (klasy, szkoły, gminy i t. d.).

3. Należy dążyć do łączenia robót ręcznych i zajęć praktycznych z innymi dziedzinami pracy szkolnej: z wycieczkami, pogadankami, czytankami, nauką arytmetyki, rysunkiem, śpiewem i t. p. Zarówno roboty ręczne jak zajęcia praktyczne mogą stanowić bądź punkt wyjścia do pracy na innych lekcjach, bądź pogłębienie i utrwalenie wiadomości, na nich zdobywanych.

Z zakresu *robót ręcznych* nadają się do wykonania:

- a) z papieru, bibułki, kartonu — przez zaginanie, skręcanie, składanie: chorągiewki, koniki, żabki, trzaskawki, jaskółki, pugilaresiki, kapelusiki, maski, liczmany, loteryjki, domino, kolorowe młynki i t. p.;
- b) z szyszek, żołądzi, orzechów, kasztanów, łyżka kolorowego lub barwnej włóczki, plasteliny lub gliny, wiórek, skrawków tkaniny — przez łączenie drucikiem, nitką, patyczkiem i sklejanie: zajączki, czaple, biociany, indyki, żuki, krasnoludki, pajace i t.p.;
- c) z pudełek, szpilek do nici, klocków i t. p.: mebelki dla lalek, wagoniki, wózki, samochodziki, domki, sklepiki i t. p.
- d) z wydmuszek, słomki, wiór kolorowych i cienkiej tekturki: różnego typu ozdoby choinkowe (ptaszki, zwierzęta czworonożne, ryby i t. p.).

Do prac zbiorowych nadają się tematy takie jak: „nasza choinka”, szopka szkolna, loteryjka, pokój dla lalek, latawiec, kostjumy do przedstawień i t. p.

Z zakresu zajęć praktycznych, dotyczących *wychowania fizycznego*, należy położyć nacisk na umiejętność samodzielnego umycia twarzy, szyi, nóg, rąk, pczyszczenia zębów, płukania jamy ustnej, utrzymywania w właściwym porządku włosów i t. d.

Z zakresu zajęć praktycznych, związanych z *aktualnymi potrzebami* dziecka i jego otoczenia, uwzględnić należy: okładanie papierem książek i zeszytów, przyszywanie pourywanym guzików i wieszadeł, sznurowanie

i zapinanie bucików, umycie kupka do śniadania, podlewanie kwiatów, karmienie ptaków i t. p.

5. Przedmioty, wykonane przez dzieci na lekcjach robót ręcznych, będą miały cechy raczej ekspresji niż technicznej poprawności. Chodzi tu bowiem *przedewszystkiem* o wyraz zainteresowań dziecka, a w miarę możliwości o działanie wykonywanych przedmiotów, np.: wiatraczek winien się obracać, trzaskawka trzaskać, wózek jeździć i t. p. Wspomniane w programie owoce drzew mogą być używane wyłącznie jako materiał do wykonywania przedmiotów, a nie jako środek dekoracyjny.

6. Ze względów wychowawczych należy zawsze dążyć do wykończenia rozpoczętej pracy. Po wspólnem obejrzeniu konkretnych rezultatów wysiłku ucznia należy dany przedmiot zwrócić wykonawcy do jego bezpośredniego użytku. Nauczyciel podczas lekcji robót ręcznych nie może się ograniczać wyłącznie do obserwacji lub udzielania słownych wskazówek (zwracanie uwagi na prawidłową pozycję ciała przy pracy, odpowiednie trzymanie i używanie narzędzi, zachowanie pewnej czystości i t. p.), lecz, o ile możliwości, winien czynnie z dzieckiem współpracować.

7. Celowe i taktowne uwagi nauczyciela, stosowane przy zajęciach praktycznych z umiarem i subtelnem wnikaniem w niejednokrotnie bardzo ciężkie warunki domowego życia dziecka, winny pomagać dziecku do zdobywania zręczności, wytrwałości i obowiązkowości w pełnieniu szeregu czynności, które mają na celu higienę osobistą, oraz nabycie nawyków w zakresie kultury życia codziennego. Do osiągnięcia jednak powyższych wyników jest konieczne *jak najczęstsze*, o ile możliwości systematyczne, sprawdzanie czystości ciała dziecka, odzieży i przedmiotów, używanych przez nie przy pracy i zabawie.

8. Przy organizowaniu zarówno lekcji robót ręcznych jak zajęć praktycznych nauczyciel winien pilnie przestrzegać, aby:

- a) wyznaczone dzieciom do wykonania prace indywidualne i zespołowe nigdy nie przekraczały możliwości sił fizycznych dziecka,
- b) przy ich wykonywaniu były zachowywane odpowiednie warunki higieniczne.

SPIEW.

1 godzina tygodniowo

(pożądane: 4 razy po $\frac{1}{4}$ lekcji tygodniowo).

A. Zakres materiału.

Wybór pieśni powinien obejmować przynajmniej 20 pieśni o wartościowym tekście i melodji. Pieśni powinny być w treści swojej zespolone z życiem dziecka, oraz z przedmiotami nauczania szkolnego, a mianowicie:

1) z religią—pieśni o Dzieciątku Jezus (kolendy i pastorałki), oraz najpopularniejsze modlitwy śpiewane.

2) z językiem polskim — pieśni o rodzinie, szkole, ojczyźnie, pieśni o pracy, pieśni o zwierzętach, ptakach, polu i lesie.

3) z ćwiczeniami cielesnymi—śpiewy przy zabawach i korowodach, pieśni z inscenizacją, oraz pieśni marszowe i żołnierskie (temat: dziecko żołnierz).

B. Wyniki.

Przyswojenie przez dzieci takiego zasobu pieśni, któryby się przyczynił do rozśpiewania, wyrażającego się w potrzebie śpiewu przy zbiorowych zajęciach, wycieczkach i t. p. Pieśni winny być wykonywane zgodnie, czysto, rytmicznie i poprawnie, pod względem głosu i wymowy.

C. Uwagi metodyczne.

Pierwsze lekcje śpiewu winny polegać na śpiewaniu tych pieśni, jakie dzieciom są znane. Najodpowiedniejszą z nich można zastosować jako wprowadzenie do jednogłosowego śpiewu zbiorowego. Do repertuaru należy wybierać pieśni, odpowiadające skali głosu dziecka (początkowo od „d” do „h” jednokreślnego, później od „c” jednokreślnego, do „d” dwukreślnego), oraz proste w melodji i rytmie. Czas, przeznaczony na śpiew (4 lekcje tygodniowo po $\frac{1}{4}$ godziny szkolnej), należy zużytkować przede wszystkim na techniczne opracowanie (głosowe, słowne, intonacyjne i rytmiczne) wyznaczonych pieśni.

Przy wykonywaniu pieśni należy dbać o wyrazistą wymowę i naturalny sposób wydobywania głosu, z wyłączeniem krzyku. Należy również przestrzegać prawidłowego stosowania oddechu w właściwych miejscach tekstu i melodji. Celem wyrobienia słuchu dzieci, można stosować ćwiczenia słuchowe polegające na rozpoznawaniu fragmentów opracowanych pieśni, nuconych lub granych przez nauczyciela. Przy tej sposobności winien nauczyciel pobudzać spostrzegawczość dzieci w stosunku do melodji wznoszącej się, lub opadającej, oraz powtarzających się dźwięków.

Celem wyrobienia poczucia rytmu można zastosować ćwiczenia rytmiczne, jak np. rozpoznawanie pieśni według jej rytmiki, zaznaczanie rytmu ruchami i marszem w zabawach i korowodach. Dążeniem nauczyciela winno być naturalne pobudzenie do śpiewu wszystkich dzieci w klasie.

Dzieci, słuchowo lub głosowo nierozwinięte, powinny być umiejętnie wciągane do śpiewu zbiorowego, co może znaleźć miejsce zwłaszcza przy zabawach ze śpiewem.

ĆWICZENIA CIELESNE.

2 godziny tygodniowo

(pożądane: 4 razy po pół godziny tygodniowo).

A. Zakres materiału nauczania.

W doborze ćwiczeń należy uwzględnić:

- a) marsz i bieg w luźnej gromadce, bez potrącania się;
- b) marsz i bieg z wymachami rąk;
- c) formowanie kólek i rzędów, oraz dwurzędów;
- d) ruchy i chwytły małych piłeczek;
- e) gry, wyłącznie o biegu krótkotrwałym, bez wyraźnego współzawodnictwa z 1—2 regułami (np. berek, stary niedźwiedź, czarny lud i t. p.);
- f) marsz i bieg na czworakach;
- g) ruchy naśladowcze, jak: skoki wróbelków, skoki żabek i zajęczków, ruchy zegara małego i wielkiego, krzaczków małych i wielkich drzew i t. p.;
- h) takie ruchy tułowia, aby dziecko musiało dosięgnąć czołem wyprostowanych kolan, stojąc w rozkroku—umiało dosięgnąć kostki ręką w stronę skłonu bocznego, a siedząc skrzyżnie położyło piłeczkę w tył za sobą jedną ręką i dosięgło ją z drugiej strony ręką drugą (skręt tułowia);
- i) siady skrzyżne i powstawania bez pomocy rąk;
- j) stanie na jednej nodze z ruchami ramion;
- k) skoki ponad linę na wysokości kolan dziecka;
- l) wożenie się wzajemnie na sankach i zabawy śnieżkami;
- ł) jazda na łyżwach stołeczkim na płozach.

B. W y n i k i.

1. Wdrożenie do porządnego ustawiania się w kole i w rzędach na skutek polecenia nauczyciela, wyrobienie sprawności w biegach i grach bieżnych w 1 — 2 regułami, oraz zręczności w zabawach z piłeczkami.

2. Opanowanie marszu rytmicznego i utrzymanie naturalnej ruchomości wszystkich stawów, a więc i stawów kręgosłupa, aby osiągnąć dobrą postawę dziecka, oraz właściwe opanowanie nerwowe.

3. W zakresie wolnych ćwiczeń (sportowych) zahartowanie przez oswojenie się w okresie letnim z wodą (zabawy w wodzie) w okresie zimowym przez zabawy na śniegu (saneczki, narty) i lodzie (łyżwy).

C. Uwagi metodyczne.

W pierwszym roku nauczania nauczyciel musi pamiętać o tem, że dziecko nie jest zdolne do ćwiczeń w formie ścisłej, wszystkie ćwiczenia cielesne muszą się odbywać wyłącznie tylko w formie zabawowej. Ćwiczenia w tym wieku winny dostarczyć dziecku możliwości normowania wysiłku. Pamiętać też należy o tem, że w okresie po 6 roku życia zaczyna się twardnienie stawów, potęgowane często przez pracę fizyczną dziatwy (noszenie wody, drzewa, roboty siewne i t. p.), a więc luźne i swobodne ruchy muszą mieć jaknajszersze zastosowanie. Nie należy dziecko zbyt osłaniać przed wpływami atmosferycznymi, gdyż wszystkie ćwiczenia cielesne *na otwartem powietrzu* mają znacznie większą wartość, niż odbywane w zamkniętej sali. W związku z zabawową formą ćwiczeń nie należy posługiwać się rozkazami, lecz podsuwając dziecku odpowiednie dla niego ruchy udzielać właściwych pouczeń i wskazówek.

Ćwiczenia cielesne można łączyć z tematami prac szkolnych na innych przedmiotach, np.: z językiem polskim, stosując ilustrację opowiadań a nawet poszczególnych wyrazów ruchami; z rachunkami, wprowadzając takie zabawy, jak np. wiewiórki w dziuplach, jastrzęb i gołębie, kreślenie prostej i okręgu przez obwiedzenie kredą odpowiednio ustawionych dzieci, ze śpiewem przez wspólne ćwiczenia rytmiczne i t. p.

U w a g a

w sprawie planów godzin i programu nauki w oddziale I szkół niżej zorganizowanych.

Program nauki, sformułowany powyżej, winien być stosowany w szkołach niżej zorganizowanych podobnie jak i dotychczasowy program nauki w oddziale I siedmioklasowej szkoły powszechnej, a więc z temi samemi zastrzeżeniami i ograniczeniami. W szczególności: nie ulegają zmianie wskazówki, dotyczące nauki religji rzymsko-katolickiej w niższych oddziałach szkół trzy, dwu i jednoklasowych (str. 106 wyd. z r. 1931 Programu nauki w publicznych szkołach powszechnych); w zakresie rysunku, robót ręcznych i śpiewu mniejsza liczba godzin i mniej korzystna organizacja pracy w szkołach niżej zorganizowanych będą zmuszały nadal do odpowiednich redukcji materiału (p. str. 128, 129, 130 przytoczonego Programu). W szkołach sześć, pięć i czteroklasowych należy również przeznaczyć na poszczególne przedmioty te same liczby godzin, jakie się ustala powyżej przy programach poszczególnych przedmiotów dla szkoły siedmioklasowej, czyli stosować ten sam plan godzin. W szkołach trzy, dwu i jednoklasowych dotychczasowe plany godzin nie ulegają zmianie.

ORGANIZACJA PRACY

W ODDZIALE I SZKÓL 7, 6, 5 i 4 KLASOWYCH.

1. Dotychczasowa liczba 18 godzin szkolnych w tygodniu nie ulega zmianie.

Godziny szkolne i paazy między niemi rozpoczynają się i kończą jednocześnie z godzinami lekcyj i pauzami w innych oddziałach. Ponadto

jest rzeczą pożądaną, by nauczyciel w oddziale I przeważnie dzielił godziny szkolne, stosując okresy półgodzinne. Dwie części tej samej godziny szkolnej mogą być zajęte przez różne przedmioty nauki lub też różne rodzaje ćwiczeń z zakresu tego samego przedmiotu, co dotyczy zwłaszcza języka polskiego. Nie należy jednak stosować podziału na półgodziny wówczas, gdy praca nie wymaga większego wysiłku a zainteresowanie dziecka jest tak żywe i wytrwałe, że właśnie podział byłby czemś narzuconem i sztucznym. W zastosowaniu do śpiewu zaleca się użycie jeszcze mniejszych okresów, a mianowicie czwartych części godziny szkolnej. Okres taki najdogodniej połączyć z lekcją języka polskiego, przy czym część tej lekcji, bezpośrednio poprzedzająca właściwy śpiew, może być użyta na uczenie się na pamięć tekstu piosenki.

2. Rozgraniczenie „przedmiotów” nauki szkolnej winno być dalekie od rygoryzmu i sztywności. Rozległa dziedzina, nosząca w tym oddziale nazwę „język polski”, obejmuje w szczególności pewne spostrzeżenia i wiadomości, przygotowujące do późniejszej nauki geografii i nauki o przyrodzie i należące do zakresu najpierwotniejszych zaczątków tych nauk. Rysunek przedewszystkiem, a dalej roboty ręczne i śpiew, poza godzinami, wskazanymi przy programach tych przedmiotów i przeznaczonymi na specjalne ćwiczenia z tych dziedzin, winny również być stosowane, zależnie od potrzeby i dla urozmaicenia pracy, na lekcjach, formalnie poświęconych innym przedmiotom. Należy położyć nacisk na właściwe organizowanie i wyzyskiwanie wycieczek, zwłaszcza w okresie wiosennym.

Oddziaływanie wychowawcze winny przenikać całą pracą szkolną, odpowiadać ogólnym zamierzeniom i występować niezwłocznie przy różnych potrzebach. Na pewną dziedzinę tych oddziaływań przeznaczono osobno czas w liczbie godzin, poświęconych na t. zw. zajęcia praktyczne.

3 Na dzień szkolny przypada po 3 godziny lekcyjne. Nauczyciel rozdziela ten czas formalnie między poszczególne „przedmioty” nauki szkolnej, z zachowaniem zasad następujących:

- a) praca umysłowa, ćwiczenia ruchowe i zajęcia techniczne winny być w każdym dniu ilościowo ustosunkowane i następować po sobie odpowiednio do ruchliwości, niezdolności do dłuższego wysiłku umysłowego i wogóle psychiki dziecka w tym wieku;
- b) różne zajęcia w danym dniu winny być powiązane wspólnością tematów, zmierzać do skupiania się dokoła pewnego ośrodka lub ośrodków zainteresowań, wspierać się wzajemnie, tworzyć całość jak najbardziej jednolitą i ciągłą, organiczną i naturalną, bez męczących przeskoków, ale i bez przesady i sztuczności w powiązaniach;
- c) *nie istnieje* dla tego oddziału stały, sztywny rozkład tygodniowy, określający ściśle lekcje w każdym dniu — wyjątkiem mogą być jedynie lekcje, udzielane nie przez nęogół jedyne go nauczyciela w tej klasie, a więc w praktyce przedewszystkiem lekcje religii. Poza takimi wyjątkami nauczyciel układa sobie dowolnie plan pracy na każdy dzień i różnie w różnych tygodniach, z zachowaniem

waniem zasad a) i b) i z tem ograniczeniem, że ogólna suma godzin, przeznaczona na każdy przedmiot w każdym tygodniu, winna być równa liczbie, wskazanej przy programie tego przedmiotu. W początkach roku szkolnego przewiduje się jeszcze większą swobodę.

4. przy układaniu planu pracy na czas całego roku szkolnego należy zdawać sobie dokładnie sprawę z swoistych cech życia w danym środowisku. Poznanie warunków, w jakich żyją dzieci, jest konieczne do ustalenia biegu kształcenia i wychowania w szkole.

Sprawą bardzo istotną jest wyodrębnienie i należyte ukształtowanie okresu „przygotowawczego”. Okres ten, zależnie od warunków może objąć 6 pierwszych tygodni lub więcej. Główne zadanie nauczycielskie w tym czasie są następujące.

- a) zorientowanie się w warunkach pozaszkolnego życia każdego dziecka zapomocą rozmowy z niem i zetknięcia się z rodzicami lub opiekunami, a nawet—w granicach możliwości,—ze środowiskiem domowem;
- b) zaznajomienie dzieci—tem niezbędniejsze, usilniejsze i bardziej wyczerpujące, *im niższy* jest poziom środowiska społecznego — z elementarnymi wymaganiami kulturalnymi w zakresie osobistej czystości, zachowania się, ładu w rzeczach i książkach i t. d.;
- c) uzyskanie niezbędnego stopnia przystosowania się dzieci do zbiorowego życia i pracy w szkole;
- d) zapoznanie się na lekcjach i podczas zabaw szkolnych z indywidualnym poziomem rozwoju umysłowego i moralnego poszczególnych dzieci, z zakresem ich wiadomości o rzeczach i ludziach z otoczenia;
- e) pierwsze ćwiczenia słuchowe, wzrokowe i ruchowe, przygotowujące do nauki czytania i pisania, zapoczątkowanie ćwiczeń słownikowych wstępne ćwiczenia z zakresu orientacji przestrzennej i nauki rachunków;
- f) zachęcenie i danie sposobności do wyrażania się przy pomocy rysunku, śpiewu* i robót ręcznych.

Okres przygotowawczy posiada w większym jeszcze stopniu niż reszta roku charakter wychowawczy. W związku z tem liczba godzin w tygodniu, poświęconych formalnie i wyraźnie na określone przedmioty, może być zmniejszona na korzyść zabiegów wychowawczych; w pierwszym tygodniu może wogóle nie być żadnego podziału.

II. ROZDZIAŁ V SIEDMIOKLASOWYCH I SZEŚCIOKLASOWYCH PUBLICZNYCH SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

W związku ze zmianami, dokonaniem w planach godzin według okólnika Nr. 84 z dnia 20 maja 1932 r. (I: Pr.-2295/32), naukę w oddziale V siedmioklasowych i sześcioklasowych publicznych szkół powszechnych z polskim językiem nauczania należy dostosować do wskazań, podanych poniżej. Wprowadzone obecnie zmiany dotyczą programu,

ogłoszonego w wydaniu z r. 1931, który poza tem obowiązuje w tym oddziale w dalszem ciągu*).

Religja (2 godz. tyg.)—bez zmian.

Język polski (5 godz. tyg.).

Należy:

- a) Położyć nacisk na gruntowne opanowanie podstawowych wiadomości z gramatyki.
- b) Rozszerzyć ćwiczenia słownikowe i ćwiczenia w mówieniu.
- c) Zwiększyć pracę nad opanowywaniem i utrwalaniem ortografji.

U w a g i.

- a) Kurs gramatyki w oddziale V jest obszerny i nie wymaga żadnych uzupełnień nawet przy powiększonej liczbie godzin; należy jednak dołożyć starań, aby uczniowie opanowali gruntownie rzeczy podstawowe i umieli swe wiadomości należycie stosować.
- b) Ćwiczenia słownikowe i w mówieniu muszą być związane z innymi działami nauczania języka polskiego i uwzględniać materiał, zaczerpnięty z życia ucznia. Wyzyskać należy czytanki, tematy z zakresu innych przedmiotów nauczania, wycieczki, zwiedzanie wystaw, oglądanie przedmiotów żywych i martwych, oglądanie obrazów i t. p.
- c) W zakresie ćwiczeń ortograficznych należy sprawdzać, czy uczniowie opanowali dostatecznie zasady pisowni, wskazane w programie oddziałów poprzednich, wyrównać braki, osiągnąć jaknajwiększą sprawność w zakresie, przewidzianym przez program dla oddziału V.

Język obcy nowożytny

przestaje być przedmiotem nauczania.

Historja (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Geografja. (3 godz. tyg.).

Należy poświęcić więcej czasu na charakterystykę typowych krajo-
brazów z możliwie obszernem uwzględnieniem warunków życia czło-
wieka, na wycieczki i na czytanie barwnych opisów geograficznych.
Ograniczyć należy natomiast rozważania, dotyczące ruchów ziemi, stref
klimatycznych i atmosfery, w szczególności można pominąć tematy
„Różnica czasu” (str. 49 Programu w. 19 od g.), „Wysokość atmosfery.
Gęstość atmosfery” (str. 49 Programu w. 14 od d.).

Nauka o przyrodzie. (4 godz. tyg.).

Wprowadza się program następujący:

---

*) Program nauki w publicznych szkołach powszechnych. Lwów—1931.

J e s i e ń.

1. Zboże, ich łodygi, kłosa i ziarna, plewy, czyszczenie zboża.
2. Dojrzewanie owoców. Owoce mięsiste: jabłko, gruszka, ich odmiany hodowlane. Śliwka. Gąsienice zwójkówek w czerwionych owocach. Znaczenie miąższu owocowego dla rośliny, rozsiewanie. Przechowywanie owoców przez człowieka, przetwórstwo. Dynia, ogórek, pomidor.
3. Owoce mięsiste naszych drzew i krzewów leśnych, np. tarniny, trzmieliny, kaliny, jarzębiny, bzu lekarskiego, dzikiej róży, w zależności od miejscowych warunków. Rozsiewanie tych owoców przez ptaki.
4. Owoce suche naszych drzew: klonu, jesionu, grabu, lipy. Inne owoce suche (strąk fasoli, makówka, orzech). Ich rozsiewanie.
5. Paproć samcza lub płonnik, jako przykład roślin, rozmnażających się zapomocą zarodników (bez omawiania przemiany pokoleń).
6. Grzyby (np. borowik lub pieczarka).
7. Ptaki wędrowne (wilga, przepiórka, kaczki, gęsi, gil, jemioluska). Odlot ptaków.
8. Nasze pospolite drzewa liściaste leśne i parkowe np. wierzba, topola, brzoza, olcha, buk, grab, wiąz, lipa, leszczyna, dąb, klon, kasztanowiec, jesion, akacja. Odróżnianie drzew po kształcie i ułożeniu liści.
9. Drzewa iglaste, np. sosna, jodła, świerk, modrzew, jałowiec, cis, kształt, ułożenie i trwałość szpilek; odróżnianie ulistnionych gałązek, umieszczenie pączków bocznych, rozgałęzienie, szyszki.
10. Przygotowanie się roślin do zimy; zmiana barwy i opadanie liści.

Z i m a.

11. Ptaki osiadłe (wrona, wróbel, szczygieł, sikory, dzięcioł, kuro-patwa, jastrząb, sowa). Pożywienie ptaków zimą. Głód ptaków, podawanie im żywności.
12. Ssaki leśne, np. sarna, łos, żubr (ich porównanie ze ssakami domowymi), wilk, lis, niedźwiedź. Zając, wiewiórka, jeź, nietoperz. Poszukiwanie kryjówek, tuczenie się i zmiana sierści. Sen zimowy ssaków, płazów, gadów, owadów i pajaków.
13. Wiadomości o zwierzętach egzotycznych najbardziej charakterystycznych dla typowych krajobrazów biogeograficznych, według planu następującego:
  - pustynia: wielbłąd, struś, lew;
  - las pierwotne podzwrotnikowe: orangutang, tygrys, słoń, papugi, węże jadowite i dusiciele;
  - Bałtyw: flondra, mewa, chełbja modra (meduza);

morza ciepłe: rekin, mątwy, kraby, korale;

tundra: renifer;

morza polarne: biały niedźwiedź, foka; wieloryby, pingwiny.

U w a g a: Należy uwzględnić grupowanie niektórych poznanych zwierząt w rodziny, rodzin w rzędy.

W i o s n a.

14. Kwiaty drzew kotkowych (wierzba, topola, leszczyna, brzoza, olcha, grab). Drzewa jednopienne i dwupienne.

15. Rośliny wiatropylne i owadopylne. Różnica w okazałości kwiatów. Zależność roślin od zwierząt.

16. Kielkujące żyto; różnica w kielkowaniu żyta i fasoli. Rośliny jedno i dwuliścienne.

17. Kanianka, zaraza kartoflana, jemiola; pasorzyty i półpasorzyty.

18. Rosiczka, jako przykład rośliny mięsożernej.

19. Założenie akwarjum i hodowla zwierząt i roślin wodnych.

20. Obserwacje rozwoju kijanki ze skrzeku, przyniesionego z sadzawki. Stałe prowadzenie dziennika obserwacji.

21. Owady wodne (pływak lub kałużnica) i ich larwy. Ważka i jej larwa. Komar i jego rozwój. Roznoszenie chorób przez komary.

22. Rak.

23. Ślimaki wodne i lądowe (nieruch, zatoczek, winniczek, pomrów).

24. Szczęzuja lub skójka.

25. Rośliny wodne w akwarjach: elodea (moczarka), wywłócznik lub rogatek, rzęsa na stawach: grzybień, na brzegach: kosaćce, tatarak, sitowie, trzcina.

26. Uzupełnianie i odnawianie zbiorów szkolnych.

U w a g a. Obserwacje zwierząt wodnych powinny się zacząć bardzo wczesną wiosną i iść równoległe do opracowywania punktów 14–18.

Rachunki z geometrią. (4 godz. tyg.) — bez zmian.

Rysunek. (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Roboty ręczne.

W szkołach siedmioklasowych (3 godz. tyg.):

W zakresie pracy chłopców należy pogłębić naukę, przewidzianą w programie, i wykonać większą ilość przedmiotów, odpowiadających potrzebom szkoły. W zastosowaniu do dziewcząt należy rozszerzyć roboty kobiece lub przeznaczyć jedną godzinę na roboty, przewidziane dla chłopców, lecz w zmniejszonym zakresie.

W szkołach sześcioklasowych (4 godz. tyg.) — bez zmian.

Śpiew (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Ćwiczenia cielesne (w szkołach 7-mio klasowych 3 godz. tyg.),
w szkołach 6-cio klasowych 4/2 godz. tyg.)

— bez zmian.

III. A. ODDZIAŁ VI SIEDMIOKLASOWYCH PUBLICZNYCH SZKÓŁ Powszechnych.

W związku ze zmianami, dokonaniem w planie godzin według okólnika Nr. 84 z dnia 20 maja 1932 r. (IPr 2295/32), naukę w oddziale VI siedmioklasowych publicznych szkół powszechnych z polskim językiem nauczania należy dostosować do wskazań, podanych poniżej. Wprowadzone obecnie zmiany dotyczą programu, ogłoszonego w wydaniu z r. 1931, który poza tem obowiązuje w tym oddziale w dalszym ciągu¹⁾.

Religja (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Język polski (5 lub 4 godz. tygodniowo).

Przy 5 godzinach należy położyć nacisk na kurs gramatyki, przewidziany dla oddziału VI, i na utrwalenie wiadomości gramatycznych z lat poprzednich, rozszerzyć ćwiczenia słownikowe i ćwiczenia w mówieniu, wzmocnić ćwiczenia ortograficzne.

U w a g a. W 6 oddziałach szkoły powszechnej młodzież winna posiadać rzetelną znajomość i zrozumienie podstaw gramatyki języka polskiego, osiągnąć zupełne opanowanie praktyczne ortografji, zdobyć umiejętność poprawnego i jasnego oraz możliwie swobodnego i biegłego wypowiedzania się. Przy przyjmowaniu do gimnazjum będą stawiane w tym zakresie ściśle wymagania.

Język nowożytny obcy (2 godz. tyg.).

Program języka obcego nowożytnego, mimo uszczuplenia nauki tego przedmiotu o 1 godzinę tygodniowo, zasadniczo nie ulega zmianie, z wyjątkiem ew. materiału gramatycznego w zakresie języka niemieckiego. Nauczyciel winien ograniczyć w stopniu koniecznym liczbę czytanych ustępów oraz ćwiczeń ustnych i piśmiennych, dokonywając odpowiednich opuszczeń i uproszczeń w stosowanym podręczniku. W zakresie gramatyki języka niemieckiego można wprowadzić ułatwienia, polegające na pominięciu w tym roku niektórych szczegółów i przeniesieniu ich do oddziału VII.

Historja (2 godz. tyg.) — bez zmian.

¹⁾ Program nauki w publicznych szkołach powszechnych Lwów—1931.

Geografia (2 lub 3 godz. tyg.) — bez zmian (również przy 3 godzinach należy wykonywać ten sam program).

Nauka o przyrodzie (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Rachunki z geometrią (4 godz. tyg.) — bez zmian.

U w a g a. Należy położyć nacisk na szybkość i sprawność w wykonywaniu obliczeń na liczbach całkowitych i ułamkowych, jako na jeden z najistotniejszych wyników nauki w sześciu oddziałach szkoły powszechnej.

Rysunek (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Roboty ręczne (4 godz. tyg.) — bez zmian.

Śpiew (2 godz. tyg.).

Należy uwzględnić również pieśni jednogłosowe.

Ćwiczenia cielesne (3 godz. tyg.) — bez zmian.

B. ODDZIAŁ VI SZEŚCIOKLASOWYCH PUBLICZNYCH SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

Bez zmian.

IV. ODDZIAŁY V i VI PIĘCIO, CZTERO i TRZYKLASOWYCH PUBLICZNYCH SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

W zakresie geografii w oddziale V należy ograniczyć te same tematy, co w szkole siedmioklasowej i sześcioklasowej. W zakresie nauki o przyrodzie należy zastosować w tym oddziale program, ustalony w dziale II części pierwszej niniejszej instrukcji dla oddziału V szkół siedmioklasowych i sześcioklasowych, ale z pominięciem pp. 5, 16, 18, 22, 24 oraz tematu „Ważka i jej larwa” z p. 21.

U w a g a o g ó l n a. Wymagania, dotyczące wyników nauczania języka polskiego i rachunków z geometrią w 6 oddziałach i określone powyżej w dziale III A. części pierwszej, stosują się również do szkół sześćcio, pięcio, cztero i trzyklasowych.

CZĘŚĆ DRUGA.

GIMNAZJA PAŃSTWOWE.

W związku ze zmianami, dokonaniem w planach godzin (według okólnika Nr. 84 z dnia 20 maja 1932 r. (IPr-2295/32), należy w roku szkolnym 1932/33 dostosować naukę w gimnazjach z polskim językiem

¹⁾ Program gimnazjum państwowego. Gimnazjum niższe. Lwów. 1931.

nauczania do wskazań, podanych poniżej. Wprowadzane obecnie zmiany dotyczą programu, ogłoszonego w wydaniu z r. 1931, który poza tem obowiązuje w kl. II w dalszym ciągu¹⁾.

I. KLASA II „GIMNAZJUM NIŻSZEGO”.

Religja (2 godz. tyg.).

Program nauki religii rzymsko-katolickiej będzie ogłoszony przed 1 września 1932 r., po osiągnięciu porozumienia z Episkopatem.

Język polski (5 godz. tyg.).

W nauce języka polskiego należy położyć nacisk na gruntowne opanowanie podstaw gramatyki, na przyswojenie w zupełności zasad ortografii oraz na osiągnięcie sprawności w mówieniu.

W zakresie gramatyki należy wyczerpać następujący materiał: części znaczeniowe wyrazów: części słowotwórcze, (rdzeń, przedrostek, przyrostek) i części fleksyjne (temat, końcówka). Przegląd form fleksyjnych deklinacji rzeczowników, przymiotników, zaimków i liczebników z uwzględnieniem tylko tych końcówek, które są ważne ze względu na różnice znaczeniowe lub poprawność języka.

Znaczenie form czasownika: słowo właściwe, imiesłów, bezokolicznik.

Znaczenie form słowa właściwego (strona, tryb, osoba, postać i czas).

Obraz ogólny konjugacji polskiej.

Składnia zdania pojedynczego. Sposoby oznaczenia podmiotu, orzeczenia, przedmiotu, przydawki i okoliczników. Stosunek podrzędności i współrzędności (w obrębie zdania pojedynczego). Składnia zgody, rządu i przynależności.

Składnia zdania złożonego. Uświadomienie zależności zdań. Zdania główne i poboczne. Zdania poboczne, jako rozwinięcie części zdania głównego lub pobocznego. Różne rodzaje zdań pobocznych. Stosunek podrzędności i współrzędności w obrębie zdania złożonego.

Język nowożytny obcy (2 godz. tyg.).

Program języka obcego nowożytnego, mimo uszczuplenia nauki tego przedmiotu o 1 godzinę tygodniowo, zasadniczo nie ulega zmianie. Nauczyciel winien ograniczyć w stopniu koniecznym liczbę czytanych ustępów oraz ćwiczeń ustnych i piśmiennych, dokonywując odpowiednich opuszczeń i uproszczeń w stosowanym podręczniku.

Historja (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Geografja (3 godz. tyg.).

Należy zastosować program następujący:

Ziemia jako całość. Globus. Siatka geograficzna. Kulistość ziemi. Oznaczenie położenia punktu na płaszczyźnie i na kuli. Bieguny, południki, równik i równoleżniki. Długość i szerokość geograficzna. Globus i siatka geograficzna. Ćwiczenia w kreśleniu siatki geograficznej.

Poziomice (warstwice, izohipsy). Ćwiczenia w odczytywaniu i kreśleniu poziomic (np. rysowanie map zatapiań).

Ruchy ziemi. Obserwacje pozornego ruchu słońca. Ruch wirowy ziemi. Noc i dzień. Ruch postępowy ziemi. Pory roku. Ćwiczenia z zenitarjum i t. p. Układ słoneczny.

Wiadomości elementarne o atmosferze i klimacie. Obserwacje meteorologiczne, prowadzone przy pomocy barometru, termometru; wysnuwanie z nich elementarnych wiadomości o atmosferze i klimacie.

W dalszym ciągu *geografja okolicy*, oparta na wycieczkach, podczas których należy zaznajamiać uczniów z elementami geograficznymi, ćwiczenia w mierzeniu odległości, wysokości i t. p., kreśleniu planów, odczytywaniu mapy szczegółowej i t. p.

Elementarne zapoznanie się z geografją wszystkich części kuli ziemskiej, łącznie z wiadomościami z dziejów odkryć (zwłaszcza o udziale Polaków w wyprawach geograficznych).

- U w a g i. a) Materiał należy rozłożyć w ten sposób, aby na opracowanie elementów fizjograficznych przypadły 4 miesiące, na „Elementarne zapoznanie się z geografją wszystkich części kuli ziemskiej” — 6 miesięcy (z czego około 3 należy przeznaczyć na opracowanie Europy).
- b) Nauczyciel powinien pomijać mniej istotne szczegóły, aby mieć czas na pogłębienie rzeczy najważniejszych, oraz organizować tak naukę, aby młodzież zdobywała możliwie najwięcej pojęć, wiadomości i metod pracy na wycieczkach i na tle własnych pomiarów i obserwacji.
- c) W zakresie geografji krajów pozaeuropejskich należy poprzestać tylko na charakterystyce całych części świata i osobnem rozważaniu — bez dążenia do jakiegokolwiek wyczerpania tematu — jedynie krain najwybitniejszych pod względem przyrodniczym lub kulturalnym, z uwzględnieniem charakterystyki krajobrazów *biogeograficznych* (ilustracje, przezrocza, barwne opisy).

Z Europy należy omówić przedewszystkiem państwa sąsiadujące z Polską, następnie Francję i Anglję, jako potęgi kolonialne. Włochy zaś i Grecję ze względu na naukę historii (w klasie następnej t.j. w I kl. nowego gimnazjum). Inne państwa mniej szczegółowo, ze zwróceniem uwagi tylko na rzeczy najcharakterystyczniejsze bądź pod względem przyrodniczym (lodowce — Szwajcarja, fiordy — Norwegja i t. p.), bądź pod względem kulturalnym. Co do oceanów, omówić należy na podstawie map i obrazów — położenie, rozległość, prądy, świat roślinny i zwierzęcy, znaczenie gospodarcze. Cały zarys globu ziemskiego w tej klasie, ze względu na wymiar czasu powinien być bardzo treściwy: materiał faktyczny ograniczyć wypadnie do rzeczy naistotniejszych, najcharakterystyczniejszych, wystrzegając się obciążania pamięci, wiążąc go natomiast należy w przejrzyste sploty współzależności — rozwijać „zmysł” geograficzny.

Nauka o przyrodzie (4 godz. tygodn.).

Należy wprowadzić do klasy drugiej, poza nauką o przyrodzie żywej, propedeutyczny kurs fizyki i chemji. Nauka o przyrodzie powinna być związana z odpowiednimi porami roku, obejmując we wrześniu, październiku, kwietniu, maju i czerwcu materiał z zakresu przyrody żywej, a w listopadzie, grudniu, styczniu, lutym i marcu propedeutykę fizyki i chemji.

Nauczanie przyrody żywej i propedeutyki fizyki i chemji należy powierzyć w klasie drugiej zasadniczo jednemu nauczycielowi.

Ponieważ jednak w niektórych szkołach łączenie nauki o przyrodzie żywej i propedeutyki fizyki i chemji w rękę jednego nauczyciela może natrafić na trudności, można również powierzyć nauczanie tych działów dwu nauczycielom. Wówczas należy przeznaczyć po 2 godz. tygodniowo w ciągu całego roku szkolnego a) na naukę o przyrodzie żywej, b) na naukę fizyki i chemji.

Takiego rozwiązania nie należy jednak uważać za regułę, lecz za wyjątek, z którego można korzystać tylko wtedy, gdy powierzenie nauki obu przedmiotów jednemu nauczycielowi natrafi na *niepokonalne* trudności. Materiał naukowy z zakresu propedeutyki fizyki i chemji winien objąć następujące działy:

Pojęcie ciężaru, zaznajomienie się z techniką ważenia. Woda: najważniejsze własności fizyczne wody; ciśnienie. Pływanie: zasada Archimedes'a; ciężar właściwy ciał stałych i płynnych. Powietrze: najważniejsze własności fizyczne powietrza. Ciśnienie; doświadczenia Torricellego; barometr.

Tlen, tylko jako główny składnik powietrza; azot, wodór, tylko jako jeden ze składników wody, węgiel, dwutlenek węgla i gaz świetlny.

Ciepło: zjawiska cieplne. Rozszerzalność ciał; temperatura i termometr. Ilość ciepła, pojęcie kalorii. Topnienie. Parowanie i wrzenie.

Elektryczność i magnetyzm: elektryczność statyczna — dodatnia i ujemna. Elektroskop. Błyskawica, piorun. Wzmianka historyczna o Franklinie. Magnes naturalny i sztuczny. Kompas. Ogniwo elektryczne. Galwanoskop. Oświetlenie elektryczne.

Rachunki z geometrią (4 godz. tygodn.).

Program *arytmetyki* nie ulegnie żadnym zmianom.

W zakresie *propedeutyki geometrii* należy w obowiązującym programie (na str. 71) w zdaniu „Powierzchnia całkowita graniastosłupów prostych, walca” wstawić po słowie „całkowita” słowa „i objętość”.

Rysunek (2 godz. tyg.) — bez zmian.

Roboty ręczne (2 godz. tyg.).

Program nauki *dla chłopców*, mimo zmniejszonego do połowy wymiaru godzin, nie ulegnie żadnym zmianom. Należy jedynie ograniczyć

ilość przedmiotów, nadających się do wykonania, ewentualnie wykonywać przedmioty proste w konstrukcji.

W zastosowaniu *do dziewcząt* należy zużytkować wyznaczoną ilość godzin *wyłącznie* na szycie, krój, roboty szydełkowe i na drutach według dotychczas obowiązującego programu.

Śpiew (1 godz. tyg.).

Należy stosować program następujący:

Śpiewanie swojskich piosenek ludowych i artystycznych jedno i dwu, względnie trygłosowych oraz *kanonów* dwu i trygłosowych, przeważnie z nut, w starannej interpretacji.

Udział wybranych uczniów w *chórze międzyklasowym*.

W związku z uprawnieniem pieśni i dla jej poprawnego wykonania: *Ćwiczenia* w prawidłowym wydobywaniu głosu opartego na oddechu, w dobrym wymawianiu, w taktowaniu przy śpiewie. Solfeż na materiale pieśniowym.

Wiadomości teoretyczne. Szesnastki. Grupa ósemki z kropką i szesnastką. Pojęcie o synkopie. Znaki chromatyczne. Częściej spotykane tempa (adagio, andante, moderato, allegro, allegretto) i znaki dynamiczne (p, pp, f, mf, ff).

Ćwiczenia cielesne (3 godz. tyg.) — bez zmian.

II. KLASA II GIMNAZJUM KLASYCZNEGO DAWNEGO TYPU.

Plan godzin został ogłoszony w dziale II A okólnika Nr. 84 z dnia 20 maja r. b.

Program nauki **religji rzymsko - katolickiej** będzie ogłoszony przed dniem 1 września b. r., jak zaznaczono w dziale I części drugiej niniejszej instrukcji.

W zakresie **języka polskiego** mimo pozostawienia liczby godzin bez zmiany, należy osiągnąć zasadniczo takie wyniki, jakie zostały wskazane w odpowiednim ustępie działu I części drugiej niniejszej instrukcji dla gimnazjum niższego bez języka łacińskiego, z dostosowaniem się w miarę możliwości do podanego tak rozkładu materiału gramatycznego. W tym celu należy poświęcić większą ilość czasu na naukę o *języku*, ograniczyć natomiast odpowiednio dział lektury.

Wobec redukcji liczby godzin, przeznaczonych na naukę **języka łacińskiego**, należy w tym roku przejść tylko połowę kursu, przewidzianego dotychczas dla klasy II.

Program nauki **języka obcego nowożytnego**, stosowany dotychczas, nie ulega zmianie.

W zakresie **geografii i nauki o przyrodzie**, należy doprowadzić młodzież do osiągnięcia poziomu wiadomości, określonego w odpowied-

nich ustępach działu I części drugiej niniejszej instrukcji dla gimnazjum niższego bez języka łacińskiego.

Program nauki **śpiewu** należy dostosować do wskazań, danych powyżej dla gimnazjum niższego bez języka łacińskiego.

Programy innych przedmiotów pozostają bez zmian.

104.

O K Ó L N I K № 79

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 21 maja 1932 r. (I-WF.1833/32)

o udziale lekarzy w taksach szkolnych.

W związku z zarządzeniami Ministerstwa w sprawie taks i opłat szkolnych w państwowych szkołach średnich ogólnokształcących (z dn. 31 sierpnia 1931 r. Nr. II-19619/31) w państwowych zakładach kształcenia nauczycieli oraz przy egzaminach nauczycieli szkół powszechnych z dnia 31 sierpnia 1931 r. Nr. II-19620/31 i w szkołach zawodowych (z dnia 12 września 1931 r. Nr. III T.5944/31) wyjaśniam, że przy podziale taks i opłat szkolnych pomiędzy egzaminatorów należy uwzględnić również i lekarzy szkolnych, wynagradzając ich w ten sposób za badania lekarskie kandydatów do szkół.

Podsekretarz Stanu

(—) *Kazimierz Pieracki*

105.

O K Ó L N I K Nr. 91

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 31 maja 1932 r. (I. Org. 1005/15/32)

w sprawie używania pieczęci urzędowych.

W § 6 rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 listopada 1931 r. o pieczęciach urzędowych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 11, poz. 127) są wymienione dokumenty, akta, pisma i t. p., które winny być zaopatrywane odciskiem pieczęci urzędowej.

Ponieważ odciski na akcie urzędowym pieczęci ma na celu nadanie odnośnemu aktowi większej powagi i wiarygodności oraz wyraźnego charakteru dokumentu, przeto należy ograniczyć stosowanie pie-

części urzędowych do przypadków podanych w wyżej wymienionym rozporządzeniu i niedopuszczać do użycia pieczęci poza temi przypadkami do innych celów, np. dla celów kolekcjonerskich lub t. p.

W razie stwierdzenia nadużyć, których dokonanie zostało umożliwione lub ułatwione przez zastosowanie odcisku pieczęci urzędowych poza przypadkami przewidzianymi w powyższem rozporządzeniu, będą pociągane do odpowiedzialności dyscyplinarnej osoby, które mają pieczę nad pieczęciami urzędowymi w myśl § 8 tegoż rozporządzenia.

Podsekretarz Stanu

(—) *Kazimierz Pieracki*

106.

O K Ó L N I K

Kuratora Okręgu Szkolnego Wileńskiego

z dnia 7 lipca 1932 r. Nr. 0-18324/32

w sprawie udzielania zezwoleń na wygłaszanie odczytów.

Zdarza się, że do szkół zgłaszają się wędrowni prelegenci i za zezwoleniem Dyrekcyj i Kierownictw szkół wygłaszają bezpłatne odczyty.

Ponieważ charakter tego rodzaju odczytów może być nieodpowiedni pod względem wychowawczym i obywatelsko-państwowym—polecam nie dopuszczać wędrownych prelegentów do wygłaszania odczytów bez zezwolenia Kuratorjum.

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) *K. Szelaǳowski*

107.

O K Ó L N I K Nr. 80

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 24 maja 1932 r. (11-P-3255/32)

w sprawie ochrony tępionych gatunków zwierząt.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zwraca uwagę na sprawę ustosunkowania się do t. zw. zwierząt drapieżnych, tępionych bez zastrzeżeń z racji wyrządzanych przez nie szkód. Oto zarówno wśród ogółu społeczeństwa, jak również wśród nauczycielstwa szkół powszechnych i średnich rozpowszechnione jest mniemanie o obowiązku bezwzględego zwalczania i tępienia t. zw. „zwierząt drapieżnych”. Znane są wypadki, że profesorowie, uczący przyrodoznawstwa, mówiąc o t. zw. ptakach drapieżnych, wzywali uczniów do bezwzględnej z niem

walki. Tymczasem, jak wiadomo, obiektywne badania naukowe wykazały, iż pogląd taki jest niesłuszny, gdyż t. zw. „drapieżniki” (np. drapieżne ptaki, ryby i zwierzęta ssące) spełniają doniosłą rolę w przyrodzie.

Wobec tych zapatrywań nauki na rolę zwierząt drapieżnych w przyrodzie, należy propagować wśród uczniów racjonalny pogląd na problem tępienia t. zw. drapieżników, należy wyjaśnić uczniom właściwą rolę drapieżników w przyrodzie, zaznaczając, że walka z nimi jest wskazaną tylko wtedy, jeżeli się nadmiernie rozmnożą i przynoszą człowiekowi gospodarcze szkody. Ale i wtedy walki tej nie można głosić bezwzględnie, lecz z zastrzeżeniami dyktowanymi przez zdobycze współczesnej wiedzy o biologji t. zw. drapieżników.

Z pośród ptaków drapieżnych jest znikoma ilość takich gatunków, które rzeczywiście chwytają żywą zwierzynę łowną. Większość żywi się myszami, żabami, owadami i t. p., jest więc w gospodarce człowieka objętą lub też bardzo pożyteczną. Większość drapieżników, jak np. orzeł przedni, bielik, krótkoszpón, sokół raróg, sokół wędrowny, kania ruda, puhacz i t. d. stały się przez tępienie tak rzadkie, a są taką ozdobą krajobrazu, że zasługują obecnie na bezwzględną ochronę.

W związku z powyższem oraz w związku z nasuwającym się zagadnieniem przeciwdziałania bezmyślnemu tępieniu rzadkich w naszym kraju okazów fauny i ochrony tych gatunków należy pouczyć nauczycieli, zwłaszcza biologji, o konieczności odpowiedniego ujęcia i przedstawienia uczniom tej kwestji.

Za Dyrektora Departamentu
(—) *Dr. M. Mendys*
Naczelnik Wydziału

108.

Organizacja szkół.

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 30 lipca 1932 r.

w sprawie przekształcenia Państwowej Szkoły Ogrodniczej w Wilnie z męskiej na koedukacyjną.

Z dniem 1 września 1932 r. przekształcam Państwową Szkołę Ogrodniczą w Wilnie z męskiej na koedukacyjną, zmieniając jej nazwę na: „Państwowa Koedukacyjna Szkoła Ogrodnicza w Wilnie”.

w/z Ministra

(—) *Fr. Potocki*

Dyrektor Departamentu.

Warszawa, dn. 30 lipca 1932 r.

Nr. III. HG-3174/32.

Wykaz szkół prywatnych, które w roku szkolnym 1932/33 posiadają prawa szkół państwowych.

A. Szkoły średnie ogólnokształcące.

Województwo Białostockie.

1. Grodno — gimn. męskie im. H. Sienkiewicza, Koła Polskiej Matczy Szkolnej—niepełne prawa,
2. Grodno — I społeczne gimn. koedukacyjne T-wa dla utrzymywania gimnazjum—niepełne prawa,
3. Ostrołęka — gimn. żeńskie T-wa Szkoły Średniej — niepełne prawa,
4. Różanystok — gimn. męskie Salezjańskie im. Piusa XI, Zgrom. Ks. Ks. Salezjanów—niepełne prawa,
5. Sejny — gimn. męskie im. św. Kazimierza, Kurji Biskupiej—niepełne prawa,
6. Suwałki — gimn. koedukacyjne T-wa Żydowskich Szkół Średnich — niepełne prawa.

Województwo Nowogródzkie.

1. Baranowicze — gimn. koedukacyjne im. kr. Barbary Radziwiłłówny, Walentyny Szulickiej — niepełne prawa,
2. Baranowicze — gimn. koedukacyjne C. Epsztejna — niepełne prawa,
3. Lida — gimn. koedukacyjne Magistratu m. Lidy — niepełne prawa,
4. Nowogródek — gimn. koedukacyjne białoruskie Komitetu Rodzicielskiego — niepełne prawa,
5. Słoniń — gimn. koedukacyjne Żydowskiego T-wa Szkoły Średniej — niepełne prawa.

Województwo Wileńskie.

1. Druja — gimn. koedukacyjne Polskie im. Króla Stefana Batorego, Zgromadz. O. O. Marjanów — niepełne prawa,
2. Głębokie — Polskie gimn. koedukacyjne im. Unji Lubelskiej, T-wa Popierania Szkoły Średniej — niepełne prawa,

3. Wilno — gimn. męskie O. O. Jezuitów — pełne prawa,
4. Wilno — gimn. żeńskie Zgromadz. S. S. Najświętszej Rodziny z Nazaretu — pełne prawa,
5. Wilno — gimn. koedukacyjne Chaima Epsztejna — pełne prawa,
6. Wilno — gimn. koedukacyjne Ferdynanda Welera — niepełne prawa,
7. Wilno — gimn. koedukacyjne Ety Dziecielskiej — pełne prawa,
8. Wilno — gimn. koedukacyjne Żydowskiego T-wa Pedagogów — pełne prawa,
9. Wilno — gimn. koedukacyjne T-wa Rozpowszechniania Oświaty — pełne prawa,
10. Wilno — gimn. męskie Zgromadz. Ks. Ks. Misjonarzy — niepełne prawa,
11. Wilno — gimn. koedukacyjne im. Tadeusza Czackiego, Stefana Świętorzeckiego — pełne prawa,
12. Wilno — gimn. koedukacyjne Cypy Kluczowej — niepełne prawa,
13. Wilno — liceum żeńskie im. św. Scholastyki, Zgromadz. PP Benedyktyn — niepełne prawa,
14. Wilno — liceum żeńskie Zgromadz. SS. Wizytek (w tem klasy gimnazjalnej) — niepełne prawa,
15. Wilno — liceum żeńskie im. Filomatów, Pietraszkiewiczówny Stanisławy — niepełne prawa,
16. Wilno — gimn. koedukacyjne białoruskie Komitetu Rodzicielskiego — niepełne prawa,
17. Wilno — gimn. koedukacyjne im. Witolda Wielkiego, Litew. Stow. Oświat. Rytas — niepełne prawa.

B. Zakłady kształcenia nauczycieli.

Województwo Nowogródzkie.

1. Słonim — pryw. semin. naucz. żeńskie im. Matki Marceliny Darowskiej, SS. Niepokalanek — pełne prawa.

K o m u n i k a t y.

Egzaminy dla kandydatów na nauczycieli szkół Srednich w Wilnie.

Państwowa Komisja egzaminacyjna dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich w Wilnie ogłasza, że egzaminy dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich, (naukowe, pedagogiczne i uproszczone) w okresie egzaminacyjnym jesiennym b. r., odbywać się będą od dnia 17 do 22 października 1932 roku. Kandydaci, którzy pragną przystąpić do egzaminów w tym okresie, winni zgłosić się w tym celu pisemnie do Komisji egzaminacyjnej, w terminie do 17-go września, składając jednocześnie przepisaną opłatę, która wynosi za egzamin naukowy (klauzurowy i ustny) 84 zł., za egzamin pedagogiczny 56 zł., za egzamin uproszczony 50 zł. 40 gr., za egzamin uzupełniający z przedmiotów polonistycznych przy egzaminie uproszczonym 16 zł. 80 gr.

Rozkład i terminy egzaminów będą podane do wiadomości interesowanych drogą ogłoszenia w lokalu Komisji egzaminacyjnej (Uniwersytet, ul. Uniwersytecka 3, II p.).

W sprawie odroczenia terminu odbycia czynnej służby wojskowej.

Kuratorjum podaje do wiadomości, że w Dzienniku Ustaw Rz. P. z dnia 17 lipca 1930 r. Nr. 64 poz. 601 ogłoszone zostało rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 maja 1932 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych w sprawie zmiany załącznika do rozporządzenia z dnia 23 marca 1931 r. o wykonaniu art. 61 ustęp ostatni ustawy o powszechnym obowiązku wojskowym.

W sprawie przedłużenia ważności 75% ulgi dla wycieczek szkolnych.

Ministerstwo Komunikacji, pismem z dnia 15 lipca 1932 r. Nr. Hou-1001 przedłużyło moc obowiązującą rozporządzenia z dnia 1 czerwca r. b. Nr. Hou-654 w sprawie ulg przejazdowych dla uczestników zbiorowych wycieczek szkolnych do dnia 30 września 1932 r.

Nr.0-22563/32.

**Podręcznik religii prawosławnej
p. t. „Historia Święta Starego Zakonu”.**

Nakładem Św. Synodu Polskiego Autocefalicznego Kościoła Prawosławnego wydany został podręcznik w języku polskim p. t. „Historia Święta Starego Zakonu”.

Podręcznik ten nabywać można w księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie, Zamkowa 22.

Cena podręcznika wynosi 0, 80 gr.

Nr.0.18140/32

Wydawnictwa.

Kuratorjum zwraca uwagę dyrekcji szkół oraz ogółu nauczycielstwa na dwie publikacje Dr. R. Taubenszlaga: „Reforma szkoły średniej ogólnokształcącej” oraz „Samorząd uczn. jego czynnik wychowania obywatelskiego” (Skład gł. dom Książki Polskiej). Obie te prace cechuje duża samodzielność myśli i ścisłość rozumowania, skutek czego mogą one przyczynić się do wyświetlenia wielu problemów i wywołania wartościowej dyskusji w gronach nauczycielskich.

Zalecane jest nabycie tych prac do bibliotek nauczycielskich.

Zezwolenie na rozpowszechnianie „Filomaty” na terenie szkół.

Kuratorjum powiadamia, że Ministerstwo W. R. i O. P. pismem z dnia 13. VI. 1932 r. Nr. II.S-54192/32 cofnęło zakaz wydany pismem z dnia 23. IV. 1932 r. Nr. II.S-52588/32 i zezwała ponownie na rozpowszechnianie czasopisma „Filomata” na terenie szkół, ponieważ Redakcja „Filomaty” uznała za niewłaściwe przeprowadzanie w piśmie dla młodzieży polemiki przeciwko zarządzeniom władz państwowych i dało zapewnienie, że tego rodzaju niepedagogiczne wystąpienia nie powtórzą się w przyszłości.

Nr. O. 17665/32.

110.

O d z n a c z e   e.

Pismem z dnia 21.VII.32 Nr.21667/32

Kurator Okręgu Szkolnego Wileńskiego wyraził uznanie i podziękowanie p. Dr. Jadwidze Nowickiej-Piotrowskiej za pracę pełną poświęcenia i wysoce wartościową pod względem fachowym i społecznym.
Nr.II-21667/32.

111.

K o n k u r s.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego ogłasza niniejszem konkurs na stanowisko kierownika publicznej szkoły powszechnej w powiecie baranowickim, a mianowicie:

w Baranowiczach szkoła 7-klasowo Nr. 4.

O stanowisko te ubiegać się mogą kandydaci, posiadający pełne kwalifikacje zawodowe oraz odpowiadający wymaganiom art. 12 ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli w brzmieniu rozporządzenia z dnia 3 lutego 1926 r. (Dz. U. P. R. Nr. 47, poz. 462).

Podania należy udokumentowane winni kandydaci wносить w drodze służbowej do Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego (przez Inspektora Szkolnego w Baranowiczach) w terminie do dni 30-tu od daty wyjścia niniejszego Dziennika Urzędowego.

Nr. B. P.-20759/32

Warunki umieszczenia ogłoszeń: Cała strona zł. 120.—, Pół strony 65 zł.—, Czwierć strony zł. 35.—. Ogłoszenia mniejsze niż $\frac{1}{4}$ kolumny liczą się od wyrazu po 20 gr. za wyraz. Ogłoszenia umieszcza się **tylko po zapłaceniu z góry** przypadającej należności (konto Nr. 30466) w P. K. O.. Administracja pozostawia bez odpowiedzi nadesłane do druku ogłoszenia, o ile jednocześnie należność nie została wpłacona.
